

บทที่ 4

เรื่องเล่าจากประสบการณ์ของครูไทยพุทธ: อยู่อย่างสันติสุข

“คนอื่นส่วนมากเค้าอยู่บีบเค้นก็ย้ายไป ใครจะพัฒนาท้องถิ่นให้เรา คนที่อื่นส่วนมากเค้าก็ไม่รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี เค้าก็ไม่เข้าใจ คือการศึกษาก็ต่างกัน พ่อแม่เค้ารวบมา บางทีเค้าก็ไม่เข้าใจเล็กๆ เรายี่พื้นฐานพ่อแม่เป็นคนจน เราจะเข้าใจเด็ก เข้าใจความต้องการของเด็ก ไอ้เรานี้ไม่อยากพัฒนาท้องถิ่นของเรที่บ้านเกิดของเรา เพราะแม่ก็เอามาได้เรียนก็เพราะเงินทุนรัฐบาล เค้าก็เรียกเราว่า ครูดีนอเพราะเราเป็นครูผู้หญิงคนแรกของโรงเรียน ”

แม่ก็เอามา

เป้าหมายของบทที่ 4 แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ประเด็นแรก เป็นการเปิดตัว ครูไทยพุทธซึ่งเป็นกรณีศึกษาของงานว่า พวกเขาเป็นใครมาจากไหน พวกเขามาเป็นครูใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ในฐานะคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในปัตตานีมาอย่างยาวนาน ในฐานะข้าราชการของรัฐ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในทุกหมู่บ้าน ครูไทยพุทธจึงเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้าไปสัมพันธ์ชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ เรื่องเล่าของครูไทยพุทธในบทนี้จะบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับชาวมลายูมุสลิม ในวันที่ (พวกเขาเล่าว่า) อยู่กันอย่างสันติสุขนั้นเป็นเช่นไร (ทั้งนี้ผู้เขียนยังบรรจงบรรจเสียงเล็กๆ ซึ่งเป็นตัวแทนของชาวมลายูมุสลิมเอาไว้ ในบางหัวข้อ เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้พวกเขาแสดงความเข้าใจ (Perception) ที่มีต่อเรื่องราวชีวิตในปัตตานี และเป็นการเปิดโอกาสให้เราได้ฟังเสียงจากหัวใจที่หลากหลาย เสียงที่ใครหลายคนไม่ยลยิน)

กรณีศึกษาคนแรกเธอใช้ชื่อสมมติว่าแม่ก็เอามา แม่ แปลเป็นไทยว่า สาวหรือหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน ส่วนคำว่า ก็เอามา แปลว่าอ้วน ในงานศึกษานี้จะเรียกอดีตครูหญิงรูปร่างอ้วนผิวคล้ำทำทางใจคิดว่าแม่ก็เอามา ตามชื่อสมมติที่เธอตั้งขึ้น แม่ก็เอามา มีศักดิ์เป็นทั้งป้าและเป็นแม่ทูนหัวของผู้เขียน ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดที่ผู้เขียนกับเธอมีต่อกันช่วยให้การสัมภาษณ์เป็นไปโดยสะดวก ทั้งเรื่องการนัดหมายเพื่อขอสัมภาษณ์ การที่ผู้เขียนจะเอื้อนเอ่ยคำถามที่อ่อนไหวต่างๆ และความไว้นับถือใจที่แม่ก็เอามา มีให้แก่ผู้เขียน การสัมภาษณ์เธอ

ตลอด 7 วัน เกิดขึ้นที่บ้านจัดสรรแถบชานเมืองหลวง โดยมากแล้วเราจะพูดคุยกันในช่วงหัวค่ำ ซึ่งเป็นเวลาที่แม่ก็เฝ้าเฝ้าว่างจากการดูแลหลาน เราจะพูดคุยกันเพียงลำพังเพราะกว่าลูกๆ ของเธอจะเลิกงานกลับถึงบ้านก็ 3 ทุ่มเสียแล้ว ครอบครัวของแม่ก็เฝ้าเฝ้า ประกอบไปด้วย ตัวเธอ สามีคู่ทุกข์คู่ยาก และลูกๆ คู่ชีวิตของแม่ก็เฝ้าเฝ้าเป็นครูชาวปัตตานี บ้านของเขาและเธออยู่ในละแวกเดียวกัน สามีภรรยาคู่นี้มีลูกด้วยกันทั้งหมด 4 คน เป็นผู้ชาย 3 คน ผู้หญิง 1 คน ในสมัยที่ลูกๆ ยังเป็นเด็ก แม่ก็เฝ้าเฝ้าและสามีได้ส่งลูกไปเรียนในตัวเมืองและเมื่อลูกเติบโตก็เข้าไปศึกษาในระดับปริญญาตรีที่กรุงเทพฯ ขณะนี้ลูกชายทั้งหมดมีอาชีพเป็นวิศวกรส่วนลูกสาวนั้นเป็นตำรวจ

กรณีศึกษาคนที่ 2 นั้นถือเป็นแบบฝึกหัดอันยิ่งใหญ่ของผู้เขียนในวิทยานิพนธ์นี้ พ่อของผู้เขียนเป็นผู้แนะนำให้ผู้เขียนรู้จักกับครูคนหนึ่ง ที่ย้ายออกมาจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เขาใช้ชื่อสมมติว่าครูประยุทธ์ ผู้เขียนรู้สึกถึงความหาคู่ไร้เรี่ยวแรง ที่ไหลเวียนอยู่ในลมหายใจของตัวเอง ครั้งแรกของการพบกันระหว่างเรา มันไม่แจ่มชัดเฝ้าเฝ้าเลย เมื่อหัวข้อสนทนาในวันแรกพบเป็นเรื่องเหตุการณ์ความรุนแรง ที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ่อได้พาผู้เขียนไปพบกับครูประยุทธ์ ที่บ้านของเขาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยความที่เราไม่เคยพบหน้าคำตาตากันมาก่อน การสัมภาษณ์ครูประยุทธ์จึงจำเป็นต้องมีพ่อของผู้เขียนทำหน้าที่เป็นคนกลาง เพื่อช่วยลดช่องว่างลดความหวาดระแวงที่กรณีศึกษาอาจมีต่อตัวผู้เขียน และเพื่อช่วยลดความประหม่าที่กำลังไหลบ่าเข้าท่วมเนื้อท่วมตัวผู้เขียนด้วย ครอบครัวครูประยุทธ์มีคน 3 วยอยู่ร่วมกัน มีคุณตาคุณยายที่ชรามาก มีพ่อแม่ มีลูกชายหนึ่งคนที่คอยเป็นกำลังสำคัญในการดูแลท่านผู้เฒ่า ส่วนลูกสาวอีก 2 คนนั้นทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ คนหนึ่งเป็นพยาบาลอีกคนเป็นนักกายภาพบำบัด

กรณีศึกษาคนสุดท้าย อาจารย์ที่ทำงานด้านสันติวิธีท่านหนึ่ง แนะนำให้ผู้เขียนได้รู้จักกับครูสัมฤทธิ์ ในงานสัมมนาเพื่อหาทางออกให้แก่ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เขากล่าวกับผู้เขียนว่ายินดีจะให้สัมภาษณ์ เพราะตัวเขาอยากส่งเสริมให้นักศึกษาปัญญาชน หันมาสนใจในปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในวันแรกพบเขาให้ข้อมูลเบื้องต้นด้านชีวิตครอบครัวว่าภรรยาของเขาเป็นครู ทำงานอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ส่วนลูกทั้ง 2 คน โดจนเรียนจบชั้นปริญญาตรีกันหมดแล้ว และตอนนี้ก็เรียนต่อปริญญาโทอยู่ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่อมาไม่นานครูสัมฤทธิ์แจ้งแก่ผู้เขียนว่า เขาจะมาร่วมสัมมนาที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาเป็นเวลา 4 วันและยินดีให้สัมภาษณ์ เมื่อว่างจากการสัมมนา

ครูไทยพุทธเหล่านี้มีความแตกต่างกันทั้งด้านเพศ ภูมิลำเนา ประสบการณ์ที่มีต่อความรุนแรง และการโยกย้ายออกจากพื้นที่ แม้พวกเขาไม่อาจเป็นตัวแทนของครูไทยพุทธ

ทั้งหมด แต่ความแตกต่างที่พวกเขามีก็โดดเด่นพอ ที่จะทำให้สามารถวิเคราะห์เรื่องราวเล่าของครูไทยพุทธได้ในเชิงลึก เรื่องราวต่อไปนี้เป็นชีวิตของครูไทยพุทธ 3 คนที่โดดเด่นอยู่บนเวทีแห่งชีวิต ที่เรียกว่าดินแดนแห่ง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในวันคืนที่พวกเขาบอกว่า ที่แห่งนั้นเป็นดินแดนแห่งสันติสุข นี่คือการเล่าจากชีวิตและประสบการณ์ของครูไทยพุทธก่อนที่วิกฤติความรุนแรงระลอกใหม่จะมาเยือนในปี พ.ศ. 2547

4.1 บ้านเกิด

ครูใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีที่มาอันหลากหลาย นั่นหมายรวมถึงกรณีศึกษาในงานชิ้นนี้ ที่มีทั้งคนปัตตานี คนจากพื้นที่ 4 อำเภอรอยต่อของจังหวัดสงขลา และคนนอกพื้นที่ แม่กือเมาะกรณีศึกษาคนแรกเป็นชาวปัตตานี โดยกำเนิด แม่กือเมาะพูดจาเสียงดังฟังชัด เธอเล่าเรื่องราวของตนเอง โดยพาเราย้อนเวลากลับไปในวันที่เธอยังเป็นเด็ก แม่กือเมาะเกิดเมื่อ พ.ศ. 2488 เธอเป็นลูกคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้องซึ่งเป็นหญิงทั้งหมด 5 คน ครอบครัวของเธออยู่ในหมู่บ้านไทยพุทธเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี บ้านของแม่กือเมาะเป็นบ้านไม้หลังเล็กยกใต้ถุนสูง คนในชุมชนที่มีอยู่ประมาณ 15 หลังคาเรือน ประกอบอาชีพทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำตาล โคนด ปลูกพืชผักสวนครัว มีหลายครอบครัว ที่ผู้เป็นพ่อแม่ต้องไปทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ในต่างอำเภอ ผู้เป็นลูกจึงต้องอาศัยญาติช่วยอบรมเลี้ยงดู นอกจากการเป็นเกษตรกรแล้ว คนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง ยังดำรงชีพด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร เช่น การรับจ้างดำนาในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย แม่กือเมาะเป็นคนรุ่นที่ 3 ของหมู่บ้าน เรียกได้ว่าเป็นคนรุ่นเปลี่ยนผ่าน เพราะคนรุ่นนี้ได้เข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐบาลอย่างแพร่หลาย คนที่ได้เรียนน้อยก็จบ ป. 4 คนเรียนสูงก็จบปริญญาตรี จึงมีคนรับราชการกันมาก ต่างกับคนรุ่นที่ 1 และ 2 ที่อาศัยความรู้จากวัดเป็นหลัก และมีอาชีพเป็นชาวสวนบ้าง ทำงานรับจ้างบ้าง

แม่กือเมาะเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ ในท้องถิ่นของตนอย่างละเอียด ใครประกอบอาชีพอะไร ถนนและคูคลองในหมู่บ้านสร้างขึ้นเมื่อไหร่ แต่ละปีคนในหมู่บ้านต้องประกอบประเพณีพิธีกรรมใดบ้าง ครั้นเธอเล่าถึงประวัติศาสตร์ปัตตานี เธอเล่าว่าความรู้ทั้งหมดนั้น เกิดขึ้นจากการได้อ่านหนังสือ ซึ่งมีอยู่ในห้องสมุดของโรงเรียนมัธยม เธอไม่รู้อะไรมากกว่าที่หนังสือบอก ค่านานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่แม่กือเมาะได้อ่าน ปรากฏชื่อชน 2 ชาตินั่นคือมลายูมุสลิมและชาวจีน แม่กือเมาะเองก็มีความเกี่ยวข้องกับชนทั้ง 2 ชาตินั่น ที่บ้านของแม่กือเมาะ ทำพิธีไหว้บรรพบุรุษตามประเพณีจีนอยู่เสมอ และเธอก็มีความสัมพันธ์แบบ

เครือญาติกับชาวมุสลิมด้วย แม่ก็เอมေးเล่าว่าในสมัยเด็ก เธอได้ไปมาหาสู่กับญาติผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ที่เป็นชาวมุสลิมชื่อ “เอมေးเย”

“เอมေးเยเป็นน้องสาวของปู่ ทวดยกให้คนแขกไปเลี้ยง แต่ก่อนเค้า
เชื่อกันว่า ถ้าเด็กไม่สบาย แล้วยกให้คนอื่น ก็จะหาย”

ไม่เพียงแต่ครอบครัวของเอมေးก็เอมေးเท่านั้น ที่มีญาติเป็นชาวมลายูมุสลิม ยังมีคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องคงเป็นญาติกับชาวมลายูมุสลิม โดยการแต่งงานด้วย นอกจากนี้ การอยู่ท่ามกลางชุมชนมุสลิม ยังทำให้เอมေးก็เอมေးและคนในชุมชน ซึ่งเป็นชาวไทยพุทธสามารถใช้ภาษาอาหรับได้ทุกคน โดยเรียนรู้จากการสื่อสารกับชาวมลายูในชีวิตประจำวัน ส่วนอีกพื้นที่สำคัญที่ทำให้เอมေးก็เอมေးได้สัมผัสกับชาวมลายูมุสลิมก็คือโรงเรียน ในชั้นประถมศึกษา เอมေးก็เอมေးมีเพื่อนเป็นชาวมลายูมุสลิมจำนวนมาก เด็กเหล่านั้นมีบ้านอยู่ในตัวอำเภอ ส่วนเด็กแถบใกล้บ้านเอมေးก็เอมေးไม่มีใครได้เข้าเรียนเลย เธอเล่าว่า “คนมุสลิมเมื่อก่อน เค้าเรียนกันเฉพาะคนในเมือง คนตามนอกๆ (คนชนบท) ไม่ค่อยได้เรียน”

เรื่องเล่าของเอมေးก็เอมေး แสดงถึงความรู้สึกผูกพันกับบ้านเกิดเป็นอย่างมาก ในยามที่เธอเล่าถึงการเช่นไหว้บรรพบุรุษ บ้านเกิดนั้นมีความหมายถึงรากเหง้าของเธอ ในยามที่เธอเล่าถึงวิถีของชาวชุมชน ที่ต้องดิ้นรนเลี้ยงชีพ บริบทที่บ้านเกิดทำให้เอมေးก็เอมေးภาคภูมิใจ ที่เธอเป็นหนึ่งในสมาชิกของชุมชน ที่ไม่ย่อท้อต่อโชคชะตา ในยามที่เธอเล่าถึงความสัมพันธ์ของผู้คนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนา เธอเล่าว่าเขาเป็นญาติ เป็นเพื่อนเล่น เพื่อนเรียน บ้านเกิดของเธอจึงเป็นบ้านน่าอยู่ เพราะเป็นที่ซึ่งผู้คนที่แตกต่างกันสามารถอยู่ร่วมกันฉันมิตร

ลำดับต่อไป เรามาฟังเรื่องของคนต่างถิ่น อย่างครูประยูรศักดิ์กันบ้าง ครูประยูรศักดิ์เกิดเมื่อ พ.ศ. 2500 เขามีรูปร่างสูงใหญ่ ผิวสองสี คิ้วเข้ม ตาโต กอปรกับการพูดด้วยเสียงอันดังฟังชัด ขับเน้นให้บุคลิกของเขาน่าเกรงขาม ครูประยูรศักดิ์เป็นชาวจังหวัดตรัง เขาเกิดและเติบโตมาในครอบครัว ซึ่งเป็นที่นับหน้าถือตาของคนในสังคม “พ่อผมเป็นครูแม่ทำสวน ผมมีพี่น้องหลายคน พี่สาวคนโตนี้จบป. 7 แล้วออกมาช่วยที่บ้านทำสวน พี่ชายนี้เป็นนายช่างที่เทศบาล ส่วนน้องๆนี้ก็เรียนปริญญาตรีกันทุกคน แต่ไม่มีใครรับราชการ ชอบทางทำสวนประกอบอาชีพส่วนตัวกันหมด” ด้านสภาพชุมชนครูประยูรศักดิ์เล่าถึงท้องถิ่นของตนว่า

“คนก็ทำสวนยาง มีข้าวบ้าง แต่เน้นสวนยาง บ้านที่เดิมตรงนั้นเป็นที่ของอิสลาม เขาขายเราก็อ้อ เขาก็ไปอยู่เป็นกลุ่มบ้านที่เป็นมุสลิม

ด้วยกัน คือบริเวณนี้จะเป็นชุมชนพุทธอยู่ร่วมกับมุสลิม ชาวบ้านเป็นคนพุทธ 70% มุสลิม 30% มุสลิมที่นั่นเค้าพูดภาษาบ้านเรา คนพุทธตายเค้าก็ไปงานแต่งงานบวชชานี้แยกครัวกันเลยมีครัวมุสลิมครัวไทยพุทธ เค้าไปเค้ายังใส่ซองนะแต่ไม่พูดว่า “ทำบุญ” เค้าพูดว่า “ช่วยเหลือ” ก็ร่วมกันดีไม่มีปัญหาอะไร คือถ้าไม่บอกก็คือว่าศาสนาเดียวกัน (ถ้าไม่บอกก็คิดว่าเป็นคนศาสนาเดียวกัน)”

เรื่องเล่าของครูประยูร ให้ภาพเป็นชุมชนที่มีคนต่างศาสนา อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ประสพการณ์ในการใช้ชีวิตเช่นนี้ บอกว่าความแตกต่างทางศาสนา มิได้นำพามาซึ่งความแตกแยกของผู้คนเสมอไป ขอเพียงมีความใส่ใจต่อกัน มีความร่วมมือกันในการสร้างสภาพแวดล้อม ที่ทำให้ทุกคนสามารถรักษาอัตลักษณ์ หรือธำรงคุณค่าของตนไว้ นั่นก็จะทำให้ชาวชุมชนอยู่ร่วมกันแบบแตกต่างแต่ไม่แตกแยก

ในกรณีของครูสัมฤทธิ์ เขาเองก็มีเรื่องเล่าถึงความทรงจำในบ้านเกิดที่น่าสนใจไม่แพ้กัน ครูสัมฤทธิ์เล่าถึงที่มาของตนเองว่า “พ่อนั้นเป็นคนปัตตานี แม่ผมนี่อยู่รัฐไทรบุรี พูดถึงว่าผมเป็นคนในพื้นที่นะ มันอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัด 4 อำเภอ บ้านผมเป็นหมู่บ้านที่กันดารมาก ก่อนนี่ก็เป็นป่าดงพงไพรชนิดที่ว่า มันเป็นป่าระหว่างชายแดนไทยกับมาเลเซีย ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เป็นนักโทษหนีคุกหนีไปอยู่ ไปทำมาหากินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านรุ่นแรกจะเป็นไทยพุทธ จากฝั่งมาเลเซีย คนกลุ่มน้อยเขาอยู่มาเลเซีย แมื่ก็เล่าเหตุการณ์ความเป็นอยู่กับคนมุสลิม ต่างคนต่างอยู่ เมื่อก่อนทรัพยากรมีมากใครจะไปบุกเบิกทำกินตรงไหนก็ได้ แมื่อน้ำลาคลองเป็นแหล่งพืชพรรณธัญญาหาร²³”

เรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์ ทำให้ผู้เขียนได้เห็นความหลากหลาย และการเคลื่อนย้ายของชีวิตผู้คนแถบชายแดน จากเรื่องเล่าถึงบรรพบุรุษของครูสัมฤทธิ์ ที่เป็นชาวพุทธเชื้อสายไทย ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในรัฐไทรบุรี หรือรัฐเคะห์ในปัจจุบัน เรื่องเล่าบอกว่าในยุคที่คนรุ่นตายาย และแม่ของครูสัมฤทธิ์ได้อาศัยอยู่ที่นั่น พวกเขา มีความอิสระในการเลือกที่ดินทำกิน ผืนดินก็สมบูรณ์ ไม่ต้องแก่งแย่งทรัพยากรกัน ที่สำคัญคือ ความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนา มิได้ถูกทำให้เป็นเงื่อนไข เพื่อกีดกันผู้คนจากการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ นั่นคือรูปแบบหนึ่งของการอยู่ร่วมกันของคนต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนา ที่พวกเขาไม่ต้องเป็นศัตรูของกันและกัน

²³ ขอแนะนำให้อ่านบทความ ชาวพุทธเชื้อสายไทยในคอนเหนือประเทศมาเลเซีย เขียนโดย อัครชชะฎร์ บินซาฟีอี (เวปไซต์ไทยเอ็นจีโอดอทไทยอาร์จี , 14 กันยายน 2554)

เรื่องเล่าถึงบ้านเกิดนี้แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดน หรือท้องถิ่นอื่น ครูเหล่านี้มีประสบการณ์ชุดหนึ่งร่วมกันคือ “การอยู่ร่วมกับคนต่างศาสนาอย่างมีความสุข” เรื่องเล่าได้แสดงว่า ผู้คนที่มีความแตกต่างกันนั้น มีวิถีการดำรงชีวิตที่ทำให้พวกเขาอยู่ร่วมกันได้ ทั้งการถ้อยทีถ้อยอาศัย การเรียนรู้วิถีของผู้อื่น และการสร้างความสัมพันธ์อันดี เช่น การสร้างเครือข่ายญาติข้ามพรมแดน ข้ามชาติพันธุ์และศาสนา นอกจากนี้จะเห็นว่า พื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมในบ้านเกิดของครูแต่ละคนก็สร้างชุดประสบการณ์ต่อบ้านเกิดที่มีลักษณะเฉพาะ และนั่นก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เรื่องเล่าถึงบ้านเกิดของพวกเขามีความแตกต่างกันออกไป

4.2 เส้นทางสายครู

กรณีศึกษาที่มาจากภูมิลำเนาแตกต่างกันนี้มีจุดเกาะเกี่ยวร่วมกันอยู่ประการหนึ่ง คือ ความเป็นครู ซึ่งพวกเขาก็ยินดีเล่าถึงชีวิตของตนว่ามาเยือนอยู่บนเส้นทางสายครูได้อย่างไรกัน

กรณีแม่ก๊อเมะนั้นเธอเป็นครูผู้หญิงคนแรกของโรงเรียน เธอเล่าถึงเส้นทางที่ต้องฟันฝ่าจนกว่าจะได้มาเป็นครูว่า ชีวิตของเธอมีจุดเปลี่ยนสำคัญอยู่ประการหนึ่ง นั่นคือการที่เด็กยากจนอย่างเธอได้รับโอกาสในการศึกษาต่อ “แม่ก๊อเมะนั้นเป็นนักเรียนทุนเพราะสอบชิงทุนได้รับเงินจากรัฐบาล เมื่อก่อนทุนปีหนึ่ง 600 บาท มันทุนได้เยอะ ที่เหลือพอกิน” ชีวิตในการเรียนมัธยมในตัวจังหวัดนั้น แม่ก๊อเมะกลับมีเพื่อนชววมลายูน้อยลง จากเดิมในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีเด็กมลายูมุสลิมมากเกินครึ่งห้อง เธอให้เหตุผลว่าเพราะโรงเรียนมัธยมของเธอเป็นโรงเรียนสตรีล้วน “ส่วนมากคนมุสลิมเค้าไม่ส่งให้ผู้หญิงเรียนต่อ เพื่อนแม่ก๊อเมะมีมุสลิมแค่ 3-4 คน” หลังจากจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว แม่ก๊อเมะเลือกกลับมาเป็นครูในท้องถิ่นเธอให้เหตุผลว่า

“คนอื่นส่วนมากเค้าอยู่ปีบเค้าก็ย้ายไป ใครจะพัฒนาท้องถิ่นให้เรากคนที่อื่นส่วนมากเค้าก็ไม่รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี เค้าก็ไม่เข้าใจ คือการศึกษาก็ต่างกัน พ่อแม่เค้ารวยมา บางทีเค้าก็ไม่เข้าใจเล็กๆ เรานี้พื้นฐานพ่อแม่เป็นคนจน เราจะเข้าใจเด็ก เข้าใจความต้องการของเด็ก ใ้เรานี่อยากพัฒนาท้องถิ่นของเรที่บ้านเกิดของเรา เพราะแม่ก๊อเมะนี้ได้เรียนก็เพราะเงินทุนรัฐบาล เค้าก็เรียกเราว่าครูดีนอเพราะเราเป็นครูผู้หญิงคนแรกของโรงเรียน”

เธอเริ่มจากการเป็นครูอาสาสมัคร ทำงานโดยไม่มีเงินเดือนเกือบ 2 ปี แล้วจึงสอบบรรจุและทำหน้าที่ข้าราชการครูในโรงเรียนรัฐบาลแห่งเดิมนั่นเอง “โรงเรียนอยู่ในชุมชนที่มีคนมุสลิมอยู่มาก บ้านคนไทยพุทธมีไม่กี่หลัง ตอนแรกลูกศิษย์ของแม่ก็เอามาจะมีคนพุทธบ้าง แต่พอพ่อแม่เค้ามีเงินเค้าก็ส่งลูกไปเรียนในโรงเรียนใหญ่ๆ หลังๆ คนพุทธก็ย้ายไปอยู่ข้างนอกหมด เค้าไปทำงานในเมืองบ้าง ไปมีสวนอยู่ที่อื่นบ้าง” งานแต่ละวันของแม่ก็เอามาผ่านไปด้วยการทำหน้าที่ครูในรั้วโรงเรียน การออกไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน งานบริการชุมชน เช่น ไปช่วยอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านยามที่พวกเขาต้องเดินทางไปโรงพยาบาล “ถ้าเราดูว่าอาการหนักก็แนะนำให้เค้าไปโรงพยาบาล ส่วนมากเค้าไต่ถามว่าคือกินน้ำมันคัของหมอบ้าน มีหลายคนเค้าเชื่อเราก็ไปโรงพยาบาล เมื่อก่อนเวลาหาหมอก็ต้องพาเค้าไปเพราะเค้าไปไม่เป็น” เธอยังเล่าว่าในสายตาของชาวบ้านมลายุมุสลิมนั้น ล้วนชื่นชมว่าเธอเป็นคนขยัน หลังเลิกเรียนแม่ก็เอามาอาศัยที่ว่างใกล้ๆ โรงเรียนเพื่อปลูกเตงโมนำผลผลิตมาแบ่งปันแก่เด็กนักเรียน เมื่อ “ชาวบ้านเค้าเห็นแม่ก็เอามาทำเป็นตัวอย่าง เค้าก็ปลูกตาม ลูกเค้าก็ได้กิน เหลือก็ได้ขายมีเงินให้ลูกไปโรงเรียน ก็ถือว่าได้เป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้าน”

ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ชีวิตของครูอีกหลายคนอาจมีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับชุมชน แต่สำหรับแม่ก็เอมานั้นแตกต่างออกไป แม้เธอจะมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์กับคนในชุมชน แต่เธอก็คือครูที่เป็นมิตรและได้รับมิตรตอบจากชุมชน เรื่องเล่าของเธอแสดงความนัยถึงการที่ครูไทยพุทธอยู่อย่างกลมกลืนกับชุมชนมลายุมุสลิม โดยไม่มีท่าทีของความเป็นคู่ตรงข้ามต่อกัน แม่ก็เอมามีความสุขยามเธอเล่าถึงเรื่องราวที่ได้ผ่านพ้นมา เช่น เรื่องความใกล้ชิดที่เธอมีต่อเด็กนักเรียนและชุมชน และด้วยความผูกพันกับชุมชน ความเป็น “ครูบ้านนอก” ที่ถูกจริต “ลูกคนจน” อย่างเธอ แม่ก็เอมาจึงเลือกที่ทำงานที่อยู่ในโรงเรียนบ้านปาเซตตลอดระยะเวลา 39 ปี

ฝากครูประยูรสู่เส้นทางสายครูของเขานั้นสืบย้อนไปในวัยเด็ก ครูประยูรรั้าเรียนอยู่ในจังหวัดบ้านเกิดจนจบชั้น มศ. 3 (มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3) จากนั้นจึงได้ไปเรียนปกศ.ต้น (ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นต้น) ที่จังหวัดสงขลา และเรียนต่อ ปกศ.สูง (ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง) ที่วิทยาลัยพลศึกษายะลา นั่นเป็นเส้นทางที่ทำให้เขาได้มาเป็นครู “ตอนนั้นฐานะทางบ้านเราก็มีหลายคนพี่น้อง เราก็เลยมาเรียนทางนี้ ก็คิดว่าจบมามีงานทำแน่ ก็ไปต่อที่ยะลาที่เรียนวิทยาลัยพล มั่นสนุกได้เล่นกีฬา เล่นรักบี้ของวิทยาลัย” ในปีพ.ศ.2523 เขาเริ่มชีวิตการเป็นครู โดยทำหน้าที่ครูผู้สอนในจังหวัดบ้านเกิด สำหรับกรณีของครูประยูรนี้เรียกได้ว่าบุพเพสันนิวาสเป็นผู้ชักพาให้เขาต้องไปอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนใต้โดยแท้ ครูประยูรพบรักกับครูดาวครูสาวชาวปัตตานีซึ่งจากบ้านมาสอนหนังสืออยู่ในจังหวัดตรัง ทั้งคู่แต่งงานกันใน พ.ศ.

2525 พ่อตาแม่ยายของครูประยูรชั้้นมีครูดาวเป็นลูกสาวคนเดียว ท่านทั้งสองอยากให้ทั้งคู่ไปอยู่ดูแลใกล้ชิด ครูประยูรชั้้นจึงตัดสินใจย้ายจากบ้านเกิดของตนเอง ไปอยู่ปัดตานี

“ที่บ้านดาวอยากให้ไปก็ไป อันนี้ไปไม่ได้คิดว่าจะไปเอาตำแหน่ง
เลย ไปก็คิดว่าจะอยู่ที่นั่น ไม่กลับมาแล้ว”

เมื่อย้ายไปปัดตานีในปีพ.ศ. 2528 ครูประยูรชั้้นในฐานะ“คนนอกพื้นที่เมื่อไปอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ “สอบต.เก่าเขาจะเรียกไปสัมภาษณ์ 5 วัน เล่าบอกทุกอย่าง ขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีการ” ครูประยูรชั้้นเริ่มงานในพื้นที่โดยการทำหน้าที่ครูประจำชั้น ป. 3 ในโรงเรียนของรัฐ ที่มีเด็กมลายูมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมาก ใครหลายคนคงคิดว่าครูจากนอกพื้นที่ต้องมีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับชุมชนไม่มากนักน้อย กรณีของครูประยูรชั้้นก็มีเรื่องเล่าที่น่าสนใจว่า “ตอนต้นๆ ไม่มีปัญหา ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมาหาที่โรงเรียน มาบอกงานกินเหนียว งานเข้า สุกหนัด งานศพ เราก็ไปร่วมงานไปเป็นแขก คือเค้าให้ความเชื่อถือครู”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 ชีวิตของครูประยูรชั้้นได้พบกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อเขาเข้ารับตำแหน่งในฝ่ายบริหารเป็นผู้อำนวยการ โรงเรียน เขาเล่าถึงแรงจูงใจของเรื่องนี้ว่า “เราไปอยู่โรงเรียนที่ผู้บริหารเขาไม่มีความยุติธรรม เราก็เลยบอกกับตัวเองว่า 10 ปีจะเป็นผู้บริหารให้ได้ ถ้าเป็นไม่ได้ก็ลาออกเลย คิดจะลาออกจริงๆ แต่มันได้เป็นซะก่อน แล้วก็เคยตั้งปณิธานไว้ว่าสิ่งไหนที่เราไม่ชอบผู้บริหารสิ่งนั้นเราจะไม่ปฏิบัติ” ชีวิตการเป็นผู้บริหารก็มีอุปสรรคให้ต้องฝ่าฟัน เขาถูกกลั่นแกล้งจากผู้มีอิทธิพล “โรงเรียนหนึ่ง โคนขโมยใบสุทธิ เขาให้ใส่ชื่อคนว่าเรียนจบจากโรงเรียนนี้ เขาบอกครูใหญ่จะเอาเท่าไรก็ได้ เราไม่ยอมแก็ทะเบียยนนักเรียนตามที่เขาขอ พอย้ายไปอีกโรงเรียน โคนขโมยเครื่องเสียง ก็สืบได้ว่าเป็นอิทธิพลเดียวกัน เขาแย่งอำนาจกับญาติภรรยาผม เขาแย่งกันเป็นคณะกรรมการครูแล้วก็พาลมาถึงผม” เรื่องเล่าส่วนนี้ของครูประยูรชั้้นบอกว่านี้คือปัญหาสำคัญของการศึกษาของรัฐ ทั้งปัญหาที่ตัวบุคคลากรและปัญหาที่ตัวระบบ ความยุติธรรม การทุจริต และการแก่งแย่งอำนาจในวงการครู

ฟังจากที่เขาเล่าชีวิตของครูผู้บริหารท่านนี้มีเรื่องราวผ่านฝันร้อนหนาวมาไม่น้อย แต่เชื่อว่าเรื่องราวของเขาจะมีแต่ด้านที่ต้องเจอปัญหารูมเร้า เรื่องดีๆ ที่หล่อเลี้ยงหัวใจเขา ตลอดเวลา 19 ปีของการใช้ชีวิตในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ก็ปรากฏในเรื่องเล่าเช่นกัน

“ไปอยู่ทางโน้นมันคืออย่าง เรามีทีมงานที่เข้มแข็ง ตั้งแต่ศึกษาศึกษา
อำเภอ หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ เจ้าหน้าที่ ปลัด เรามานั่งคุย

กันทุกคืนไม่เคยขาด ทั้งผู้บริหาร ทั้งครู ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งชาวบ้าน หลายฝ่ายหลายระดับมาตั้งวงกันนั่งเต็มศาลาในบ้าน ปรีกษาหารือกัน ไปนั่งกินน้ำตาล (เมา) เราอยู่ในสังคมตรงนั้น ก็ได้เรียนรู้หลายอย่างตั้งแต่ขนบธรรมเนียมประเพณี การบริหารจัดการ คุณคิดว่าเหตุการณ์เกิดแบบนี้จะทำไมยังจะแก้ยังไง”

หากนำเรื่องเล่าของครูประยุทธ์ไปเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าของแม่กือเมาะ จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าของครูประยุทธ์นั้นปรากฏลักษณะของกลุ่มตรงข้ามระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ ซึ่งไม่พบประเด็นนี้ในเรื่องของแม่กือเมาะ เหตุผลอาจเป็นเพราะว่าครูประยุทธ์นั้นเป็นครูฝ่ายบริหารทำให้ตัวเขาต้องสัมพันธ์กับข้าราชการหลายฝ่าย ตัวเขาจึงเห็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณว่าชาวมลายูมุสลิมได้รับราชการมากขึ้น สิ่งที่เขาพยายามจะบอกคือข้าราชการในพื้นที่นั้นมีอคติทางชาติพันธุ์ หากเขาต้องประสานงานกับข้าราชการมลายูมุสลิม ก็มักไม่ได้รับความสะดวก ทั้งนี้ผู้เขียนพบเรื่องเล่าที่ตรงกันข้ามกับคำบอกเล่าของครูประยุทธ์ ปรากฏอยู่ในงานของศรยุทธ์ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2551) เสียงของชาวมลายูมุสลิมในงานดังกล่าวบอกว่า ข้าราชการชาวไทยพุทธถ้าเอียงมีอคติทางชาติพันธุ์มักไม่ให้ความสะดวกแก่ชาวมลายูมุสลิม โดยเลือกทำงานให้กับคนไทยพุทธก่อน และบางครั้งก็เรียกพวกเขาด้วยคำหยาบว่า “ไอ้แขก” นั่นคือตัวอย่างของข้าราชการที่ไม่ดีของทั้งสองชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นผู้สร้างปมความขัดแย้งและสร้างความรู้สึกลึกของคู่ตรงข้ามให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้คน

อย่างไรก็ตามมีบางกรณีที่คนชาติพันธุ์เดียวกันวิพากษ์พวกเดียวกันเองแล้วไปให้ความชื่นชมแก่คนชาติพันธุ์อื่น อย่างในเรื่องเล่าของแม่กือเมาะ เธอยกคำพูดของชาวบ้านมลายูมุสลิมมาเล่าต่อว่า “ชาวบ้านเค้าชอบเรา เค้าบอกว่าเราไม่หยิ่ง เค้าไปที่โรงพยาบาล พยาบาลคนนั้นเป็นมุสลิมมันดูถูกเขา มันว่าเค้าพูดไทยไม่เป็น เค้าก็มาบอกแม่กือเมาะ เค้าว่าแม่กือเมาะนี่ดีกับชาวบ้าน ดีกว่าคนมุสลิมเสียอีก เป็นพวกเดียวกันแล้วมาดูถูกกันเอง เค้าว่าพยาบาลนั้นซอมมือ (หยิ่ง)”

ข้างเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์ กว่าเขาจะมาเป็นครูได้นั้นเขาต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปได้รับการศึกษา โลกใบใหม่ที่โรงเรียนนำพาให้เด็กชายต้องออกจากบ้านไปอาศัยพึ่งพิงวัด และที่โรงเรียนเขาก็ได้พบผู้คนต่างออกไปจากตนเองนั่นคือเพื่อนต่างศาสนา “เพื่อนในโรงเรียนก็มีหลากหลาย เด็กมุสลิมก็เยอะเหมือนกัน แต่ว่าเด็กมุสลิมพูดไทยนะ พูดไทยเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนมากพูดได้ 2 ภาษา ภาษามลายูกับภาษาไทย มลายูถิ่น เขาก็ใช้

มันอยู่ติดฝั่งมาเลเซียอยู่แล้ว คนไทยพุทธกับคนเชื้อสายมาเลย์เขาก็อยู่ใกล้เคียงกัน ไทยพุทธในมาเลเซียก็สามารถพูดภาษามลายูในประเทศมาเลเซีย²⁴ได้ และพูดไทยได้”

ต่อมาเพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษา ครูสัมฤทธิ์ต้องเดินทางไกลบ้านออกไปอีก คราวนี้เขาไปไกลถึงจังหวัดยะลา และที่นั่นก็กลายเป็นบ้านอีกหลังของเขานับแต่นั้นเป็นต้นมา

“มาจังหวัดยะลา อยู่วัด ที่นี่เป็นถิ่นไทยพุทธล้วน ไม่มีเพื่อนมุสลิมเลย พอมศ.1 - มศ.3 อยู่วัดอีก คราวนี้มีเพื่อนมุสลิมในชั้นเรียนประมาณ 40% นักเรียนมุสลิมเขาก็พูดไทย คือตอนที่ผมเรียนความคิดเรื่องชาตินิยมดูเหมือนจะมีไม่มาก จบมศ. 3 คราวนี้เรียนครูครูปกศ.ต้นที่วิทยาลัยครูยะลา ตอนนี้มีเพื่อนมุสลิมในชั้นเรียนมาก บรรยากาศก็ยิ่งเหมือนเดิม รักใคร่กลมเกลียวกันดี ไม่มีแนวคิดชาตินิยมเข้ามาเกี่ยวข้องอะไร”

ชีวิตของครูสัมฤทธิ์ก้าวเข้ามาสู่เส้นทางการเป็นครูเพราะ “ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ” การเรียนครูในยุคนั้นมีข้อดีคือ ใช้เวลาและทุนการศึกษาไม่มากเท่าการเรียนอย่างอื่น เมื่อจบมาแล้วมีงานทำแน่นอน จากนั้นในปี พ.ศ. 2516 เขาสอบบรรจุและได้เข้าทำหน้าที่ครูประจำโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดยะลา โรงเรียนนี้มีเด็กนักเรียนทั้งหมดเป็นชาวมลายูมุสลิม แต่ตัวครูสัมฤทธิ์เองนั้นพูดภาษามลายูถิ่นไม่ได้เลย เขากล่าวว่าไม่มีปัญหาในการปรับตัวด้านภาษาเพราะ “มุสลิม 100% แต่ก็ เป็นมุสลิมที่พูดไทยนะ การใช้ภาษาไทยก็เป็นเรื่องธรรมดา ไม่มีปัญหาเรื่องการปรับตัวด้านภาษา เพราะเขาก็เต็มใจให้เราสอนลูกเขาเป็นภาษาไทย” จากเรื่องเล่านี้ครูสัมฤทธิ์ทำให้ผู้เขียนคิดคำนึงถึงเรื่องแนวคิดชาตินิยมและภาษาไทย ซึ่งเป็นเรื่องอ่อนไหวทางวัฒนธรรม แต่เขายืนยันแจ้งชัดว่า ตัวเขาไม่ได้ผลกระทบจากเรื่องเหล่านี้ ชีวิตของเขาในพื้นที่ ณ เวลานั้นคือ ชีวิตครูที่เป็นมิตรกับชาวมลายูมุสลิม โดยข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์และศาสนาไปได้

ในเรื่องเล่าของครูแต่ละคนปรากฏตัวละครชาวมลายูมุสลิมออกมาบ้างแล้ว ครูบางคนสัมพันธ์กับชาวมลายูมาตั้งแต่เล็ก ในขณะที่บางคนเพิ่งได้รู้จักกับคนกลุ่มนี้ในวันที่เขาเริ่มเป็นผู้ใหญ่ ครั้นเมื่อพวกเขาได้เป็นครูยิ่งทำให้พวกเขามีโอกาสใกล้ชิดกับชาวมลายูมุสลิมมาก

²⁴ สนใจค้นคว้าเพิ่มเติมได้ที่ ประพนธ์ เรืองณรงค์. บุษงาปิดตานี: คติชนไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้. กทม. มติชน. 2540

ยิ่งขึ้นอีก หัวข้อต่อไปจะได้ลงรายละเอียดว่าครูไทยพุทธมีความสัมพันธ์กับชาวมลายูมุสลิมอย่างไร ในช่วงวันเวลาแห่งความสุข ณ พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้

4.3 ครูไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิม: ในวันแห่งความสุข

ความกังวลในเบื้องต้นเกิดแก่ผู้เขียนเมื่อตั้งใจศึกษาความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์และศาสนา ด้วยเกรงว่าเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดผ่านปากคำของครูไทยพุทธนั้นจะมีแต่อคติแฝงเร้นมากมาย แต่เมื่อผู้เขียนถอดวิเคราะห์เรื่องเล่าจึงได้หุดาสว่างขึ้นมาว่า การมองชาวมลายูมุสลิมของครูไทยพุทธนั้นไม่ใช่มุมมองที่แข็งขึงตายตัวเสียทีเดียว ประสบการณ์การใช้ชีวิตท่ามกลางชนชาวมลายูมุสลิมนั้นยังคงเอื้อให้เรื่องเล่าของครูไทยพุทธ ได้ถ่ายทอดความหลากหลายในวิถีชีวิตที่ตนเคยพบพานออกมาได้อย่างน่าสนใจ และทำให้รับรู้ได้ว่าในช่วงก่อนเกิดเหตุความรุนแรงในปี พ.ศ. 2547 นั้นครูไทยพุทธจัดวางคนมลายูมุสลิมไว้ในที่ทางใดของความสัมพันธ์

4.3.1 ญาติ

มีกรณีศึกษาเพียงหนึ่งเดียวที่ให้คำนิยามว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นญาติของเธอ นั่นก็คือ แม่กือเมาะ เธอบอกเล่าว่าตัวเธอมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับชาวมลายูมุสลิม ญาติผู้ใหญ่ท่านหนึ่งของเธอเป็นบุตรบุญธรรมของชาวมลายูมุสลิม ตัวแม่กือเมาะเองก็มีอาการประหลาดตั้งแต่เด็ก คือ เมื่อถึงช่วงเดือนถือศีลอดเธอจะมีน้ำลายมากผิดปกติ จนต้องถ่มน้ำลายทิ้งเสมอเป็นอาการเดียวกันกับชาวมลายูมุสลิม ที่มีถ่มน้ำลายในระหว่างการถือศีลอด (ชาวมลายูมุสลิมมากมายเชื่อว่าการกลืนน้ำลายนั้นเป็นบาป เพราะในช่องปากอาจมีอาหารตกค้างอยู่) เมื่อเป็นดังนั้นยายของจึงเชื่อว่าเธอถูกกระทำจากอำนาจลึกลับของ “ตายายแขก” หมายความว่าผีบรรพบุรุษที่เป็นชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้ให้โทษแก่เธอ ยายจึงได้บนบานกับ “ตายายแขก” ขอให้เธอหายจากอาการดังกล่าว หลังจากบนบานแล้วเธอก็หายขาด ยายจึงต้องแก้บน โดยการ “ไหว้ตายายแขก” เมื่อสิ้นยายแล้วเธอก็ยังสืบทอดการไหว้ตายายแขกนี้เรื่อยมาทุกปี ถึงแม้แม่กือเมาะจะไม่สามารถบอกเล่าได้ว่า เธอมีบรรพชนเป็นชาวมลายูมุสลิมหรือไม่ ดังที่เธอพูดว่า “เราจะไปรู้หรือว่าตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมีใครบ้าง เมื่อก่อนพอถึงหน้าปอซอ (ช่วงถือศีลอด) นี้เป็นไข้ ไม่รู้ทำไมถึงถ่มน้ำลายออกมา ยายก็บน เค้าก็รับ เราก็อาย เรายังต้องแก้บน” ประสบการณ์เช่นนี้เองที่ทำให้เธอเกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับชาวมลายูมุสลิมทางสายเลือดและทางจิตวิญญาณ

เสียงของแม่กือเมาะที่พูดถึงความสัมพันธ์อันดีกับคนมลายูมุสลิมในบ้านเกิดนั้น สอดรับกับการศึกษาของศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2551) ที่ทำการศึกษาชีวิตของชาวมลายูมุสลิม

ศรยุทธ (2551) กล่าวว่าชาวมลายูมุสลิมที่ปะนาเระนั้น “พวกเขาไม่เคยหยุดพูดถึงใบสาธุและใบตองคุมปีะ(ขนมต้ม)และคุมปีะคาก๊ะ (ข้าวต้มมัด) ที่ได้จากญาติคนสยามและคนจีน” เรื่องราวความใกล้ชิดระหว่างชนสองชาติพันธุ์ยังหาฟังได้จากเสียงสวดของชาวมลายูมุสลิม มีผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งเล่าถึงความเป็นเครือญาติข้ามชาติพันธุ์ของครอบครัวเธอกับครอบครัวชาวไทยพุทธในลักษณะที่ใกล้เคียงกับเรื่องเล่าของแม่กือเมาะ ก๊ะนิปานะ (ก๊ะนิแปลว่าพี่สาว) หญิงชาวปัตตานีเล่าว่า “แม่นี้มีลูกบุญธรรมเป็นคนไทยพุทธด้วย เราไปมาหาสู่กันตลอด บ้านเราได้กินอะไรที่บ้านเค้าก็จะได้กินด้วยพวกลองกองในสวนนี่ก็เอาไปให้เค้าตลอด บางทีเค้าก็มากินมานอนที่บ้านเรา เรายังไปนอนที่บ้านเค้าเหมือนกัน เรายังรักเค้าเหมือนเป็นพี่คนหนึ่งของเรา”

เรื่องเล่าของถึงเครือญาติข้ามชาติพันธุ์นี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้คนในการปรับตัวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมของตน ดังที่ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2551) กล่าวว่าในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้นปัจเจกบุคคลอาจมีสถานภาพทางสังคมในหลายๆระบบ หรือ หลายๆกลุ่มชาติพันธุ์ไปพร้อมๆกัน จึงทำให้ภาษาและศาสนาไม่สามารถเป็นตัวจำแนกแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มออกจากกันได้ดั่งนี้

4.3.2 เพื่อนบ้าน/คนในชุมชนใกล้เคียง

เรื่องเล่าถึงญาติของแม่กือเมาะในตอนก่อนหน้าปรากฏตัวละครชาวมลายูมุสลิมอีกตัวหนึ่ง นั่นคือเพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิม แม่กือเมาะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนกลุ่มนี้ เธอเล่าว่าบรรดาลูกๆ ของเธอกับลูกเพื่อนบ้านมลายูมุสลิมนี้เป็นเพื่อนเล่น ไปมาหาสู่กัน เธอต้อนรับเด็กๆ เหล่านั้นด้วยผลไม้หรือขนมที่พวกเขาได้รับประทานได้ เธอยังอบรมเด็กมลายูเหล่านั้นแบบเดียวกับที่ปฏิบัติกับลูกของเธอ

“พวกเด็กๆมาเล่นกันที่บ้าน แม่กือเมาะก็ให้กินขนมให้กินของแห้งๆถ้ากินข้าวก็กินกับบูดู วันนั้น ไข่ต้มมันป็นต้น ไม้สูง แม่กือเมาะก็ต้มมัน มันชน พอไปเจอแม่มันแม่กือเมาะก็เล่าให้ฟัง แม่มันว่าดีๆดี ช่วยสอนให้หน้อยมันคือมัน ไม้ฟังแม่”

นอกจากความเป็นเพื่อนบ้านที่มีให้แก่กันแล้ว เพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิมนี้ยังทำหน้าที่เป็นคนกลางให้กับแม่กือเมาะได้ทำบุญให้แก่บรรพบุรุษมลายูมุสลิม แม่กือเมาะอธิบายว่า “การไหว้ตายายแขก” ของเธอทำโดยเอาข้าวเหนียว, ข้าวเจ้า, มะพร้าว และเอาเงินไปให้เพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิม “ให้เค้าทำปาจอรออให้ ปาจอรออคือการอ่านบทสวดในพิธีกรรม

ฮารีรายอฮัจญ์” คั้งนี้เองเพื่อนบ้านของเธอจึงมีฐานะพิเศษเป็นสะพานเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณให้
 แมะก็อเมาะกับญาติชาวมลายูมุสลิมผู้ล่วงลับ

ขยับไปมองที่เรื่องเล่าของคนจากถิ่นอื่นอย่างครุประยูรบ้าง ชุมชนที่เขาอาศัยอยู่
 นั้น “เป็นชุมชนไทยพุทธที่อยู่ติดกับชุมชนมุสลิม แต่ไทยพุทธก็เป็นบ้านใหญ่นะ ตรงนั้นมีคนอยู่
 เยอะ เป็นชุมชนพุทธที่เข้มแข็ง” ความเป็นชุมชนรอยต่อเช่นนี้ ทำให้เรื่องเล่าของครุประยูรมี
 การเล่าถึงชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนในชุมชนใกล้เคียง เขาเล่าว่าชาวมลายูมุสลิมแถบนั้นมาเป็น
 ลูกจ้างในนาทุ่งของเขา “ลูกจ้างก็เป็นแถวบ้าน เป็นพุทธด้วยเป็นมุสลิมด้วยแล้วแต่ใครเข้าใคร
 ออก บางทีพุทธออกมุสลิมเข้า บางทีมุสลิมออกมุสลิมเข้า บางทีมุสลิมออกพุทธเข้า ก็ไม่มีปัญหา
 อะไรเค้าก็ทำงานดี” เรื่องเล่าของครุประยูรนี้ทำให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คนที่
 หลากหลาย ตัวครุประยูรเองเขาเป็นทั้งเพื่อนบ้าน และทั้งยังเป็นเจ้าเก่าของชาวมลายูมุสลิม

ด้านเรื่องเล่าของครุสัมฤทธิ์ เขาเล่าว่าเมื่อตนเองเรียนจบและได้เป็นครูแล้ว จึงไป
 อาศัยอยู่ท่ามกลางชุมชนที่มีคนมลายูมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ “บ้านนี้อยู่ในตลาด คนข้างบ้านส่วน
 ใหญ่ก็เป็นมลายูมุสลิม คือเขาจะไม่ไปบ้านกันคนแถวนั้น คุยกับที่ร้านน้ำชา ถ้าธุระก็เรียกไปคุย
 กันที่บ้าน เสร็จธุระก็กลับ ไม่นั่งนานเหมือนบ้านคนไทยพุทธ เพราะว่าเป็นลักษณะเฉพาะของ
 เขาอีก การไปนั่งการไปเข้าห้องน้ำมันไม่กันเอง ไม่เหมือนกับวัฒนธรรมเดียวกัน ไม่สะดวกใจ
 เราไปเที่ยวจับภาชนะจับผ้าจับ โน่นจับนี้ มันเหมือนกับว่าเราเป็นคนกินหมู ไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วน
 ใดพอไปถูกเหมือนกับเชื้อหมูนั่น โคน ในความรู้สึกเขา ถ้าปากหน่อย”

ในเรื่องความเป็นเพื่อนบ้านกันของกรณีศึกษาทั้ง 3 นี้ จะได้เห็นระดับของความ
 ใกล้ชิดที่แตกต่างกัน แมะก็อเมาะนั้นมีเพื่อนบ้านที่พิเศษกว่ากรณีศึกษาอื่น คือมีความคุ้นเคย
 สนทนกันไปมาหาสู่กัน ลูกๆ ของเธอเป็นเพื่อนเล่นกับเด็กชาวมลายูมุสลิม พ่อแม่ของเด็ก
 เหล่านั้นก็เต็มใจให้เธอดูแลลูกๆ ของพวกเขา นอกจากความเป็นเพื่อนบ้านธรรมดาแล้ว
 ชาวมลายูมุสลิมบางคนยังมีฐานะพิเศษเป็นสะพานเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณ ให้เธอกับบรรพบุรุษ
 มลายูมุสลิม ส่วนกรณีของครุประยูร ชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่นนั้นมีความคุ้นเคยกับครอบครัว
 ภรรยาของเขา ซึ่งเป็นคนกว้างขวางในชุมชน เมื่อเขาประกอบกิจการเลี้ยงกุ้ง คนกลุ่มนี้ก็มาเป็น
 ลูกจ้าง ที่ไม่ได้สร้างปัญหาอะไรให้เขาต้องหนักใจ กรณีครุสัมฤทธิ์แม้เขาจะไม่ได้ใกล้ชิดกับ
 เพื่อนบ้าน แต่การพบปะกันตามร้านน้ำชา หรือการไปพูดคุยธุระกันที่บ้านเพียงครูนั่น ตัวเขาเองก็
 ตีความว่านั่นเป็นวิถีของคนท้องถิ่น และนั่น ไม่ได้เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันแม้แต่น้อย

4.3.3 เพื่อน

ขยับมามองที่ความสัมพันธ์ฉันเพื่อน แม่ก็เอามาเล่าถึงเพื่อนชาวมลายูมุสลิมในวัยเด็กว่า เธอได้พบกับเพื่อนชาวมลายูมุสลิมที่โรงเรียนประถมในตัวอำเภอ แม่ก็เอามาเล่าบรรยากาศในชั้นเรียนว่าเมื่อมีการสอบเธอจะทำข้อสอบวิชาภาษาไทยให้เพื่อน ถึงคราวสอบภาษามลายูเพื่อนก็จะทำให้เธอเป็นการแลกเปลี่ยนกัน เมื่อเติบโตขึ้นเพื่อนๆ ต่างก็ห่างเหินกันไป แต่ก็ยังมีเพื่อนอีก 2 คนที่คบกันมาช้านาน คนหนึ่งเป็นแม่ค้าขายกล้วยแขก (เสียชีวิตแล้วด้วยโรคมะเร็ง) ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นพยาบาล “กับ 2 คนนี้เราสนิท เวลาเจอกันตรงไหนบางที่เจอที่ตลาดนัดเราก็ทักกันทักกันคุยกันเสียงดัง ไม่อายใคร เพื่อนก็บอกว่าแม่ก็เอามาเล่าเรื่องที่ไม่ค่อยดี” มิตรภาพข้ามชาติพันธุ์เห็นได้ชัดจากกรณีของแม่ก็เอามาเล่า เรื่องที่เธอเล่าถึงเพื่อนชาวมลายูมุสลิมเป็นความทรงจำที่งดงาม การโอบกอดเมื่อพบกันเป็นการแสดงออกของความห่วงหาเอื้ออาทรที่คนเป็นเพื่อนมีให้กัน การพูดคุยกันด้วยเสียงอันดังอย่างไม่สนใจสายตาของผู้คนรอบข้างเป็นคั้งการขำเดื่อนว่า ผู้เล่ากับเพื่อนยังมีความจริงใจให้กัน ต่างคนต่างยินดีที่จะให้สังคมรับรู้ว่าคุณมีอีกฝ่ายเป็นเพื่อน นั่นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มิตรภาพของแม่ก็เอามาเล่าช้านาน

เรื่องเล่าถึงเพื่อนในวัยเยาว์ของแม่ก็เอามาเล่ายังมีอีกชอกมุมหนึ่ง ที่บ่งว่าปมทางชาติพันธุ์และศาสนาเป็นชนวนให้เด็กนักเรียนใช้กำลังต่อกัน มีงานศึกษาจำนวนมากที่พูดว่าโรงเรียนเป็นพื้นที่ ซึ่งทำให้เด็กต่างวัฒนธรรมได้มาเจอกัน ส่วนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้มีเรื่องเล่าถึงความเจ็บช้ำน้ำใจที่เด็กมลายูต้องพบกับความอึดอัดทางด้านวัฒนธรรม เช่น การถูกเรียกว่า “แขก” อันเป็นที่มาของการทำดีทำต่อกันเป็นประจำ ในด้านแม่ก็เอามาเล่าได้เล่าเรื่องอีกมุมหนึ่ง เธอเล่าถึงเรื่องราวการล้อเลียนพูดจากระแทกกระเทียบกลั่นแกล้งกันระหว่างเด็กสองชาติพันธุ์สองศาสนาว่า

“เด็กมันชอบล้อ เคาะซีแยมาแกบาบี ส่วนมากมันจะล้อว่ากินหมูล้อเกี่ยวกับศาสนาว่าพระหัวล้าน พระเที่ยวไปขอทาน ก็มีเตะต่อยกันบ้าง ครูก็ตี ตีคนผิดคนที่เริ่มก่อน แต่ส่วนมากไม่ถึงครู แค่แหย่กันเล่นๆ ล้อกันประสาเด็ก พอมันว่าเราก็เอามั่ง เราก็ว่ากินหมูอร่อยนะ ทำไมไม่ลองกินบ้างละ (หัวเราะ)”

กรณีครูสัมฤทธิ์เขาเล่าว่า ตนเคยถกกับเพื่อนมลายูมุสลิมถึงเรื่องศาสนาของแต่ละฝ่าย ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ครูสัมฤทธิ์เรียกว่าเพื่อนนี้ มีความสัมพันธ์อันดีในระดับที่สามารถ

พูดคุยกันในประเด็นที่อ่อนไหวอย่างเรื่องศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นต้องห้ามในการสนทนา เขาเล่าว่าการพูดคุยนี้เกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไข

“เราต้องสัญญากันก่อนว่าอย่าโกรธกันผมก็บอกว่าถามผม ผมไม่โกรธนะ ถามคุณๆก็ห้ามโกรธด้วย ยกตัวอย่างเราแขวนพระเครื่องมุสลิมเขาก็มีอยู่ในใจว่าทำไมเราเอาดิน อิฐ ดินไม้มาแขวนคอผมเคยถูกถามเรื่องนี้ ผมก็อธิบายว่าพุทธที่แท้จริงไม่ได้มีรูปเคารพนะต้องอธิบายเขา ส่วนรูปเคารพนี่มันเป็นความเชื่อส่วนบุคคลไม่ใช่ศาสนา ถ้ายกตัวอย่างหลวงพ่อทวดตามประวัติแก่เป็นคนที่ช่วยเหลือคนทุกชาติศาสนาไม่เลือกชั้นวรรณะ พอคนมาอยู่มารักษาใช้จนหาย มากินข้าว ได้ข้าวสาร ได้อะไร เดินทางกลับบ้านกลับเมือง เขาก็คิดถึงคนดีๆ เขาก็เลยต้องเอาไว้ดูต่างหน้า มันก็เลยเป็นบ่อเกิดของวัตถุมงคล พอเราจะทำชั่วทีเห็นหลวงพ่อทวดก็คิดถึงคำสอนของคนที่เคยช่วยเหลือเรามากก็ได้หยุด ”

เมื่อถึงเวลาที่เขาคำถามบ้าง เขาถามเพื่อนมุสลิมว่า “ผมถามคุณว่าไปเมกะห์ จูบหินกาบะห์ที่คุณเชื่อว่าเป็นตัวแทนของพระเจ้า ในสายตาผม ผมมองว่าเป็นหินอุกาบาต ที่คุณว่าหินลอยหินลอย การที่ลอยมาจากท้องฟ้าคืออุกาบาตผมเชื่อว่าแค่นั้น มันก็เริ่มโกรธ ผมว่านี่คือตัวอย่างสิ่งไหนที่เราเชื่อมาแล้วถ้าคนที่เขาไม่ได้เชื่อในความเชื่อเราถามแบบนี้ก็เหมือนกับคุณถามผม ผมก็ต้องอธิบายคุณ คุณเชื่อไม่เชื่อก็แล้วแต่ แต่ผมยืนยันว่าพุทธศาสนาไม่มีรูปเคารพ” เรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์นี้เป็นตัวอย่างที่ดีของการพูดคุยกันในประเด็นเรื่องความแตกต่างทางศาสนา ซึ่งโดยมากแล้วผู้คน ไม่กล้าพูดเรื่องนี้เพราะเกรงจะเป็นเหตุให้ผิดใจกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักรัศานาของคนอื่นก็อาจคาดเดาหรือตีความความคิดความเชื่อของผู้อื่นไปในทางที่ผิดและอาจเกิดการปะปายเหยียดหยันกันก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามตัวครูสัมฤทธิ์เองก็เลือกพูดเรื่องกับชาวมุสลิมที่เขาเรียกว่าเพื่อน นั่นอาจเป็นเพราะความสนิทสนมใกล้ชิดที่มีให้แก่กันทำให้พวกเขามั่นใจว่าเมื่อพูดเรื่องนี้ไปโดยที่แต่ละฝ่ายไม่ใช่อารมณ์เป็นเครื่องนำทางแล้วมิตรภาพของความเป็นเพื่อนจะยังคงอยู่ พร้อมๆ กับการที่พวกเขาได้เปิดโลกทัศน์ด้วยการรู้จักศาสนาที่เพื่อนนับถือศรัทธาด้วย

ในกรณีของครูประยูรท์ เขาบอกแค่สั้นๆ ว่า “ตอนมาเรียนวิทยาลัยพลเดอนเรียนที่ยะลาที่นี่ก็มีเพื่อนมุสลิมที่อยู่กันดี” จากเรื่องเล่าของกรณีศึกษาทั้ง 3 นี้พบว่า ในเวลานั้น โรงเรียน

หรือสถานศึกษามีบทบาทจุดเชื่อมที่สำคัญระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ในฐานะพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้พวกเขาได้สัมพันธ์กัน

4.3.4 สังคมอันเกิดจากการทำงาน

เพื่อนร่วมงานและสังคมอันเกิดจากการทำงานของครูไทยพุทธนั้นมีอยู่มากมาย เช่น เมื่อต้องไปโรงเรียน พวกเขาต้องพบกับลูกศิษย์ และเพื่อนครู รอบๆ โรงเรียนก็มีผู้ปกครองของลูกศิษย์ตลอดถึงคนในชุมชนแวดล้อมที่มีความหลากหลาย บางคนเป็นชาวบ้านธรรมดา บางคนก็เป็นผู้นำทางศาสนา

▪ ลูกศิษย์

เรื่องเล่าที่กล่าวถึงลูกศิษย์ชาวมลายูมุสลิมปรากฏอยู่มากที่สุดในเรื่องของแม่กือเมาะ เธอเล่าถึงลูกศิษย์ไว้หลายตอน ความเป็นครูผู้สอนมานั้นนานและความเป็นผู้หญิงทำให้แม่กือเมาะมีความใกล้ชิดผูกพันกับเด็กๆ มากกว่าครูท่านอื่น ความรู้สึกของคนเป็นครูทำให้แม่กือเมาะข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์และศาสนา เธอเล่าถึงเรื่องความผูกพันใกล้ชิดระหว่างเธอกับลูกศิษย์ว่า

“เห็นเด็กมันลำบากมันไม่มีครูผู้หญิง ครูผู้หญิงจะเอาใจใส่เด็กเหมือนเรานั้น ไม่มีครั้งแรกแกไม่กล้าเข้าใกล้ครูไข่ม้อย แม่กือเมาะพยายามจับเอาขาหนีบ จับมือแล้วก็หัดพูด ต้องกอดกอดว่าจะตะล่อมเด็กได้ให้เค้าไม่กลัว ให้เค้าอบอุ่นก่อน เค้ามาต้องกอดต้องอะไร พอมันรักเรามีอะไรมันก็จะพูดแล้ว เราสอนอะไรมันก็เชื่อ”

“คราวนั้นเด็กตาย ก่อนแกตายนั้นเป็นวันศุกร์แกยังมาชะเง้อดูแม่กือเมาะ แม่กือเมาะถามว่ามาทำไมละ เค้าะมากก็แดงๆครูแกบอกไม่มีอะไร แกจะมาดูครู ผลสุดท้ายแกจมน้ำตาย แม่กือเมาะร้องไห้เลย พอเห็นหน้าก็ร้องเลย”

นอกจากนี้การที่เธอมีญาติเป็นชาวมลายูมุสลิมเธอยังใช้ความรู้สึกใกล้ชิดนี้เป็นตัวเชื่อมระหว่างเธอกับศิษย์เช่นกัน ดังที่เธอเล่าว่าในช่วงเดือนฮารีรายอผู้คนพากันฉลองปีใหม่ที่เด็กก็พากันไปเยี่ยมเยียนเธอถึงบ้าน “เวลาวันรายอมันไปที่บ้านแม่กือเมาะนะ คือถ้ามันไปที่บ้านเรานี้แสดงว่ามันนับถือเราแล้ว มันเอาข้าวต้ม (ข้าวต้มใบกระพ้อ) มาให้ มันเอาตาแป (แป้ง

ข้าวหมาก) มาให้ แม่ก็เอามาแกต้งค์อีก มันก็ชอบ มีผลไม้อะไรก็ให้ มันก็ดีใจกลับไป” แม่ก็เอามาอะไรก็เอาไปให้เด็กบ่อยนะเสื้อผ้าข้างของอะไรที่ยังพอใช้ได้ก็เอาไปให้ เวลาทำต้ม (ข้าวต้มใบกระพ้อ) นี่ก็ทำเยอะเอาไปแจกเด็ก เราก็บอกเด็กๆว่า ข้าวต้มนั้นเธอไม่ต้องกลัวนะ เพราะครูก็มีโต๊ะเนแนะ ก็บอกว่ามีตายาย บอกว่าโต๊ะเนแนะครูก็เป็นมุสลิม” แม่ก็เอามาอาศัย เรื่องเล่านี้ให้เป็นประโยชน์ในการปฏิสัมพันธ์กับเด็กนักเรียน เรื่องเล่านี้เป็นเครื่องมือที่ทำให้เธอ มีความมั่นใจในการอยู่ร่วมกับชาวมลายูมุสลิมมากขึ้น

ในกรณีของครูประยุทธ์และครูสัมฤทธิ์เรื่องเล่าถึงลูกศิษย์นั้นมีน้อยกว่าแม่ก็เอามาก อาจเป็นไปได้ว่าพวกเขาเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารตั้งแต่ยังหนุ่มและความที่เขาเป็นเพศชาย ความใกล้ชิดกับลูกศิษย์จึงมีน้อยกว่าครูผู้สอนที่เป็นหญิง เมื่อพวกเขาเล่าถึงลูกศิษย์จึงเป็นไปใน ลักษณะของภาพกว้าง เช่น ครูประยุทธ์เล่าว่ายามที่เขาเป็นครูผู้สอนในช่วงสั้นๆ ว่า “อยู่กับเด็ก มันก็สนุก เราได้เรียนรู้หลายอย่าง เด็กมีหลายประเภท เด็กเรียนเก่งเด็กปานกลาง พฤติกรรมของเด็กมันมีหลายอย่าง เด็กส่วนมากยากจนบางทีแกไม่ทำการบ้านไม่มาเรียน พอไปคูที่บ้านก็รู้ว่า ยากจนบางคนต้องตามพ่อแม่ไปทำงาน บางทีอยู่กับคนแก่” ส่วนครูสัมฤทธิ์ก็เล่าถึงลูกศิษย์ว่า “ส่วนใหญ่เด็กในชนบทก็จะมีปัญหาความยากจน สิ่งที่เราจะให้กับเด็กได้คือความจริงใจว่าเรา ยากจนมาสอนเขาอยากมาให้ความรู้กับเขา เราต้องพยายามทำยังไงก็ได้ให้เปิด โอกาสให้เขาได้มา เรียนให้มากที่สุด”

■ เพื่อนครู

ครูสัมฤทธิ์และครูประยุทธ์นั้นไม่ได้เล่าถึงเพื่อนครูในชีวิตช่วงนี้ มีแต่แม่ก็เอมาที่เล่าถึงมิตรภาพระหว่างเธอกับเพื่อนครูชาวมลายูมุสลิมคนหนึ่งว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับ เขานั้นมีความสนิทสนมไว้วางใจกันเป็นอย่างดี เพื่อนคนนี้มีเชื้อสายเจ้าเมืองยะหริ่งซึ่งเป็นที่น่าถือตาของผู้คน การที่เขาไม่ถือตัวและมีเหตุการณ์หลายอย่าง ที่บ่งว่าเขาไม่รังเกียจคนต่างชาติพันธุ์อย่างแม่ก็เอมา ทำให้เธอมีความรู้สึกประทับใจมาก เช่นครั้งที่แม่เขาเสียชีวิต แม่ก็เอมาได้มีโอกาสไปร่วมพิธีศพ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชาวไทยพุทธไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วม เธอเล่าถึงเขาว่า

“ครูบรรจงนี่เค้าสอนที่โรงเรียนแม่ก็เอมา พอดีแม่ก็เอมาสนิท กับแก แกเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองเก่า ชาวบ้านนับถือแกมาก กับ แม่ก็เอมานี้แกดี คือมีอะไรแกก็เล่า เล่าเรื่องส่วนตัว แกมีความลับ แกก็เล่าแม่ก็เอมา กับคนอื่นแกไม่เล่า กับแม่ก็เอมาแกเล่า

แก่นับถือเรา เรื่องส่วนตัวเรื่องอดีตที่แกไม่เคยเล่าใคร แกก็เล่า
 แม่ก็เอามา ก็เก็บเรื่องของแกไว้เป็นความลับ ไม่เคยเปิดเผย
 ตอนแม่แกเสียชีวิต แม่ก็เอามา ก็ได้ไปงานศพ ”

ความรู้สึกผูกพันและความดีที่ได้รับจากเพื่อนมลายูมุสลิมเป็นสิ่งที่ทำให้เธอรู้สึก
 ซาบซึ้งใจ โดยเฉพาะกรณีของครูบรรจงซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวปัตตานียกย่อง เพราะสืบเชื้อสายมา
 จากเจ้าเมืองเก่า เมื่อเขาเห็นเธอเป็นพี่ที่ควรให้ความเคารพ เห็นเธอเป็นเพื่อนที่วางใจได้ ในกรณีนี้
 แม่ก็เอามา รู้สึกว่าตนได้รับเกียรติ เพราะเธอมีพื้นฐานเดิมเป็นชาวปัตตานีที่มีฐานะยากจน ผู้คน
 ในครอบครัวของเธอในอดีตไม่มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับชนชั้นเจ้าเมืองมาก่อน

▪ ผู้ปกครองนักเรียน/ผู้คนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

เมื่อเป็นครูแม่ก็เอามาจึงได้เปิดพื้นที่ความสัมพันธ์กับชาวมลายูมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่ง
 นั่นคือชาวบ้านรอบๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนใกล้โรงเรียน โดยมากแล้วพวกเขา ก็เป็นผู้ปกครอง
 ของเหล่าเด็กนักเรียน แม่ก็เอามา เธอมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้าน เธอรู้สึกเห็นใจที่พวกเขา
 เป็นคนยากจนต้องดิ้นรนใช้ชีวิตอย่างที่เราเคยเผชิญมา ชาวบ้านเองก็มีความเอื้อเฟื้อต่อ
 แม่ก็เอามา ยามเธอไปเยี่ยมเยียนพวกเขาที่บ้านแม้พวกเขาจะยากจน ก็พยายามรับรองเธอ
 ด้วยสิ่งที่พวกเขาพอจะหาได้ เช่น มันคัม คนที่เลี้ยงวัวก็ปั่นชีวัวให้แม่ก็เอามา นำไปใช้ปลูก
 แตงโมในที่ข้างโรงเรียน เมื่อชาวบ้านเจ็บไข้แม่ก็เอามา ก็จัดแจงเป็นธุระให้พวกเขาได้ไปหา
 หมอที่โรงพยาบาล

“มีคนหนึ่งบอกว่าพยาบาลคนมุสลิมนั้นหยิ่ง มันถือว่ามันเป็นพยาบาล
 กับชาวบ้านมันดูถูก บางทีไอ้พวกนั้นมันก็ดูถูกเพราะพูดภาษาไทย
 ไม่เป็น ชาวบ้านบอกว่าแม่ก็เอามาดีไม่เหมือนกับพยาบาลคนนั้น
 ทั้งที่เป็นมุสลิมเหมือนกันแต่ดูถูกชาวบ้าน หยิ่ง”

การปฏิบัติต่อชาวชุมชน โดยเห็นเขาเป็นคนจนเหมือนกับตัวเธอเอง นั่นคือการวาง
 พวกเขาไว้ในฐานะที่มีความเป็นคนเท่ากับเธอ ทำให้ชาวบ้านนำแม่ก็เอามา ไปเปรียบเทียบกับ
 ข้าราชการชาวมลายูมุสลิม ดังที่ชาวบ้านได้พูดกับแม่ก็เอามาว่าเธอนั้นปฏิบัติดีต่อพวกเขา
 มากกว่าข้าราชการบางคนที่เป็นชาวมลายูมุสลิมเสียอีก เนื้อหาจุดนี้ทำให้เห็นว่าปฏิสัมพันธ์ของ
 ปัจเจกบุคคล เป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาก้าวข้ามความคิดเหมารวมไปได้ อย่างกรณีงานศึกษาบางชิ้นที่

มีเสียงเล่าจากชาวมลายูมุสลิมว่า ถูกข้าราชไทยพุทธรังแก ชาวบ้านจึงรู้สึกติดลบกับข้าราชการไทยพุทธ (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, 2551)

กรณีของครูประยุทธ์เขาเล่าว่าคนเป็นครูอย่างเขาต้องรู้จักผู้ปกครองนักเรียนเพราะครูต้องมีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการคัดเลือกเด็กที่อยากจนมารับทุนการศึกษา นอกจากนี้การไปเยี่ยมบ้านนั้นยังทำให้เขาได้หารือกับผู้ปกครองเรื่องการเล่าเรียนของเด็กด้วย

“เราออกเยี่ยมบ้านนักเรียนก็เห็นว่าเค้ามีปัญหาเยอะ เค้าอยากจน บางทีขึ้นบ้านเค้าๆ บอกอย่าขึ้นไปเคียวไม้จะหัก พ่อแม่ต้องไปทำงาน ไม่มีเวลาดูแลลูก ต้องทิ้งลูกไว้กับคนแก่ คนแฉนี้ส่วนใหญ่จะไปมาเลย์ บางคนก็ทำนา หมดหน้าก็รับจ้างขึ้นตาล มีทำประมงหาปลาในคลอง หากินอยู่แถวนั้น พอไปเยี่ยมบ้านเราก็รู้ว่าเรื่องเรียนนี้ต้องหวังพึ่งโรงเรียนอย่างเดียว เพราะเด็กกลับไปที่บ้านก็ต้องทำงานบ้างเลี้ยงน้องบ้าง บางคนการบ้านไม่เคยทำ หนังสือเรียนนี้ก็ไม่เอากลับบ้าน ”

ในกรณีของครูประยุทธ์เขาเล่าถึงผู้ปกครองนักเรียนว่า การทำหน้าที่ครูของเขาในพื้นที่นั้นเป็นที่พอใจของเหล่าผู้ปกครองแม้เขาจะพูดมลายูถิ่นไม่ได้เลย “เพราะว่าเขาก็เต็มใจให้เรามาสอนลูกเขาเป็นภาษาไทย” ส่วนเรื่องการไปเยี่ยมเขียนผู้ปกครองนักเรียนนั้นเขาเล่าว่า

“เรื่องไปเยี่ยมบ้านนี้มันก็ไม่เหมือนทางอีสานทางเหนือที่เค้าไปหาชาวบ้านตอนเย็นๆ แต่เรานี่ต้องจูงหะบางที่เค้าทำงานกลับมาเค้าก็อยากมีเวลาส่วนตัวกับลูกหลานนั่งกินข้าวกันพร้อมหน้าอยากจะใช้มือเปิบข้าว ถ้าเราไปเขาก็เงินอีก แล้วเราก็ต้องดูเวลาด้วยเพราะเค้าต้องไปละหมาดอีก”

สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากการเล่าเรื่องนี้ คือ ระดับความใกล้ชิดที่ครูแต่ละคนมีกับผู้ปกครองนั้นแตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน ทั้งลักษณะนิสัยของครู ตำแหน่งหน้าที่ ภาระที่พักของครูก็มีส่วนสำคัญกับเรื่องนี้ ดังที่เมะกือเมาะกล่าวที่บ้านเธอไม่ห่างกับโรงเรียนมากนัก ต่างจากครูคนอื่นที่ไปเข้าบ้านหรือมีบ้านอยู่ในเมืองทำให้เมื่อถึงเวลาเลิกเรียนก็ต้องรีบเร่งเดินทางกลับบ้าน แต่เธอยังมีเวลาที่จะเยี่ยมเขียนชุมชนหรือทำเกษตรเล็กๆน้อย

ที่โรงเรียนได้ นอกจากนี้เรื่องของครูสัมฤทธิ์ที่แสดงความละเอียดอ่อนด้านวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจ (ผู้เขียนไม่พบเรื่องนี้ในเรื่องเล่าของครูประยูทธ์ หรือกระทั่งแม่กือเมาะซึ่งเป็นครูที่ใกล้ชิดชุมชนและเป็นผู้ที่เล่ารายละเอียดถึงชุมชนมากที่สุด) นั่นอาจเป็นไปได้ว่าเป็นเพราะครูสัมฤทธิ์เป็นผู้ที่คิดคำนึงถึงเรื่องวัฒนธรรมอยู่มาก หรืออาจเป็นเพราะชุมชนที่ครูแต่ละคนพบเจอ แม้จะเป็นชุมชนมลายูมุสลิมเหมือนกันแต่ก็มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป

■ ผู้นำศาสนา

กรณีครูสัมฤทธิ์นั้นเรื่องเล่าถึงผู้นำทางศาสนาในช่วงเวลานี้มีไม่มาก ปรากฏแค่เพียงว่าเมื่อเขาเข้าไปอาศัยอยู่ที่วัดในชุมชนแห่งหนึ่งเขายังได้เห็นภาพความร่วมมือกันของเจ้าอาวาสและโต๊ะอิหม่ามในการเป็นแกนนำพาชาวบ้านทั้งสองชาติพันธุ์ทำงานพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน เช่นการซ่อมแซมสะพานหรือถนนหนทาง ด้านเรื่องเล่าของครูประยูทธ์ในช่วงยุคก่อนกระแสการปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลามและก่อนที่จะเกิดเหตุความรุนแรงปี พ.ศ. 2547 ไม่ได้กล่าวถึงผู้นำทางศาสนาเลย

แม่กือเมาะเล่าถึงเรื่องของเธอกับผู้นำทางศาสนาว่า เธอเริ่มต้นการทำงานโดยการเข้าหาผู้นำชุมชนอย่าง โต๊ะอิหม่าม เมื่อได้พบปะคุ้นเคยกันแล้วอิหม่ามท่านนี้ให้ความเมตตาและเชื่อมั่นในอุดมการณ์ความเป็นครูของแม่กือเมาะ เขาส่งลูกสาวสองคนมาเข้าเรียนกับเธอ “เรารู้ว่าเค้าเป็นคนสำคัญ ชาวบ้านก็นับถือเค้า แม่กือเมาะนี่ตอนเริ่มเป็นครูไปแนะนำตัวกับเค้า ไปบอกเค้าว่าเราจะมาสอนหนังสือที่โรงเรียนนี้ แล้วก็ชวนลูกเค้ามาเรียนด้วย” ต่อมาบุตรชายคนโตของแม่กือเมาะก็ป่วยและเสียชีวิตลงเมื่ออายุเพียง 3 ขวบ แม่กือเมาะเล่าว่าครั้งนั้น โต๊ะอิหม่ามผู้นี้ได้มาหาเธอถึงที่บ้าน “ตอนนั้นน้องยอดเสียชีวิต อิหม่ามก็มา เค้ามาเยี่ยมที่บ้าน มาให้กำลังใจ”

เป็นเรื่องธรรมดาที่แม่กือเมาะจะมีความรู้สึกปลาบปลื้มยินดีที่เธอได้รับการยอมรับจากผู้นำทางศาสนา เพราะว่าคนในชุมชนมลายูมุสลิมนั้นให้ความเคารพนับถือต่อผู้นำทางศาสนาเป็นอย่างมาก (ดังที่กะนิอาจิงผู้ให้ข้อมูลชาวมลายูมุสลิมเล่าว่า “คนที่นี่เค้านับถือผู้นำทางศาสนามาก เค้าพูดอะไรก็เชื่อคือให้ความเคารพ ศรัทธา”) ดังนั้นเมื่อ โต๊ะอิหม่ามเห็นถึงอุดมการณ์ครูของเธอ นั่นทำให้แม่กือเมาะภาคภูมิใจมากที่มีคนเห็นคุณค่าในตัวเธอ และเมื่อ โต๊ะอิหม่ามมีความสัมพันธ์อันดีต่อเธอก็ทำให้เธอเข้าถึงชาวบ้านได้ง่ายขึ้น

4.3.5 การไปร่วมงานประเพณีพิธีกรรม

หันมามองภาพงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ทั้งงานแต่งงาน งานเข้าสู่หนัด งานศพ หรืองานเลี้ยงน้ำชาที่ชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้จัดขึ้นบ้าง ประเพณีพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญที่

เหล่าครูต่างได้เรียนรู้และสัมผัส ไม่เกินเลยไปที่จะกล่าวว่าการเป็นครูเป็นดั่งประตูแห่งการเรียนรู้ วัฒนธรรมมลายูมุสลิม อย่างเรื่องเล่าของแมะกือเมาะคนในพื้นที่อย่างเธอเมื่อยังเป็นเด็กก็ไม่เคยได้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เลยจนกระทั่งได้มาเป็นครูจึงได้รู้ได้เห็น โลกรอบตัวมากขึ้น แมะกือเมาะมักได้รับเชิญไปร่วมงานเหล่านี้อยู่เสมอ แต่ไม่ว่าเธอจะสนิทสนมคุ้นเคยกับเจ้าภาพสักเพียงใด แมะกือเมาะไม่เคยได้ช่วยงานใดๆ เลย ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมอาหารหรือการจัดเตรียมสถานที่ ที่ทางของเธอในงานคือการไป “เป็นแขก” ไปร่วมแสดงความยินดีหรือแสดงความเสียใจกับเจ้าภาพ

“ตอนเล็กๆ นี้ไม่ได้ไป มีแต่ผู้ใหญ่ไป เราได้ไปตอนทำงานแล้ว ส่วนมากเข้ามิงงานเข้าสู่หนัดเรียกว่า มาซุกยาวิ งานแต่งงานหรืองานกินเหนียนนี้เรียกว่ามาแกปูโล๊ะ แล้วก็มิงงานเลี้ยงน้ำชาเวลาเค้าจะระดมทุนทำนั่นทำนี่เค้าเรียกงานมาแกแต แล้วเวลาคนตายไทยพุทธเค้าจะไม่ให้ไปร่วมพิธี แต่แมะกือเมาะนี่คือครู เราไปเยี่ยมเค้า ไปดูไปเยี่ยมคนที่อยู่ข้างหลัง เค้าเรียกไปคาวะห์

เค้าบอกมานี่เราไปหมด นอกจากติดธุระจำเป็นจริงๆ ก็ฝากสตางค์ใส่ซองไป เรายังเอาเงินไปช่วยเค้า เราเอาเงินใส่ซองไปช่วยงาน ไปพูดคุยกับเค้า ไปกินอาหารที่เค้าเตรียมไว้ ถ้าไปงานที่สนิทกันก็จะได้กินของพิเศษเช่นขนมหม้อแกงบ้างอะไรบ้าง พวกผู้หญิงก็จะมาชวนเราเข้าไปนั่งกินในบ้านเค้า กับคนที่ไม่สนิทก็นั่งโต๊ะข้างนอกเค้าแยกกัน โต๊ะผู้ชายกับผู้หญิง แต่พวกครูนี้บางทีก็นั่งรวมกันเค้าก็ไม่ว่าอะไร

ประเพณีเค้าก็มีข้อห้ามถ้างานศพผู้หญิงนี่เค้าไม่ให้แตะต้องศพ แต่ครั้งนั้นครูที่โรงเรียนตายเค้าเป็นเพื่อนรุ่นน้องเค้านับถือเราว่าเราเป็นรุ่นพี่เป็นผู้ใหญ่ พอรู้ว่าเค้าตายเราก็ก็นั่งไป แมะกือเมาะก็ขออนุญาตเค้าว่าจะดูหน้าคนตายได้มั้ย เค้าให้เกียรติเราเห็นว่าเราเป็นเพื่อนสนิทกับคนตาย เค้าก็บอกได้แต่ต้องคลุมผมก่อน เรายังคลุมผมแต่งตัวตามที่เค้าบอก ประเพณีเค้าผู้หญิงต้องคลุมผม เรายังต้องให้เกียรติเค้าแมะกือเมาะก็ได้ดูหน้าแต่ตอนฝั่งนี้ไม่ได้ไปนะ

แต่เคยมีครั้งนึงแมะกือเมาะได้ไปฝังศพแม่ของครูบรรจง แม่เค้านี้กรณีพิเศษหรือไม่รู้อะไรเค้าฝังในมัสยิดไม่ฝังในกุโบร์ ไม่รู้เป็น

เพราะเค้ามีเชื้อสายเจ้าเมืองรีเปล่า เวลาฝั่งเค้าให้เราเอาดินโรยลงในหลุม เค้าให้เกียรติเราให้เราไปฝังด้วย

แล้วมีครั้งนึงแม่ก็เอมาได้กวนอะสุร²⁵ ครูบรรจงเค้าจัดงานขึ้นที่โรงเรียนลักษณะสัมพันธ์ชุมชน ครูคนนี้เป็นหลานพระยาอะหริ่งชาวบ้านนับถือเค้ามาก คนมากันเยอะก็กวน 20 กระทะใหญ่ๆ สมัยก่อนที่คนมุสลิมเค้าทำสงครามเค้าก็เก็บไว้กินไว้ดูน แบบสร้างความสามัคคีด้วย”

แม่ก็เอามาเธอยังได้เล่าภาพในมุกกลับว่าตัวเธอนั้นจะเป็นฝ่ายไปร่วมงานของชาวมลายูมุสลิม แต่เมื่อเธोजัดงานขึ้นที่บ้านเธอไม่เคยเชิญพวกเขามาร่วมเพราะว่า

“แบบเค้ามามันยุ่งยาก เค้าไม่กิน อาหารการกินอะไรถ้าเราทำเค้าก็ไม่กิน ต้องให้เค้าทำเองถึงจะกินได้ ถ้าเค้ามาบอกงานเค้าเราไป แต่เรานั้นขี้เกียจบอกเค้า ขี้เกียจรบกวนเค้า”

²⁵ ความเป็นมาของการกวนข้าวอาซุรหรือกวนขนมอาซุรสืบเนื่องจากได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในสมัยนบีนุส (อล) ทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ไร่นาของประชาชนและสาวกของนบีนุส (อล) และคนทั่วไปอดอาหาร นบีนุส (อล) จึงประกาศให้ผู้ที่มีสิ่งของเหลือพอจะรับประทานได้ ให้เอามากองรวมกัน และให้เอาของเหล่านั้นมากวนเข้าด้วยกัน เพื่อให้ทุกคนได้รับประทานอาหารกันโดยทั่วหน้า

การกวนข้าวอาซุร (ขนมอาซุร) เป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คำว่า อาซุร เป็นภาษาอาหรับ แปลว่า การผสม การรวมกัน คือการนำสิ่งของที่รับประทานได้หลายสิ่งหลายอย่างมากวนรวมกัน มีทั้งชนิดคาวและหวาน การกวนข้าวอาซุรจะใช้คนในหมู่บ้านมาช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อความสามัคคีและสร้างความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อันมีผลต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างมีความสุข ก่อนจะแจกจ่ายให้รับประทานกัน เจ้าภาพจะเชิญบุคคลที่นับถือของชุมชนขึ้นมากล่าวขอพร (คูอา) ก่อน จึงจะแจกให้คนทั่วไปรับประทานกัน

การกวนข้าวอาซุรเริ่มด้วยการที่เจ้าภาพประกาศเชิญชวนนัดหมายให้ชาวบ้านทราบว่าจะมีการกวนข้าวอาซุรกันที่ไหน เมื่อใด เมื่อถึงกำหนดนัดหมายชาวบ้านก็จะนำอาหารดิบ เช่น เนื้อกมัน ฟักทอง มะละกอ กุ้ง ข้าวสาร ถั่ว เป็นต้น มารวมเข้าด้วยกันแล้วปอกหั่น ตัดให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จากนั้นนำเครื่องปรุง เช่น ข่า ตะไคร้ หอม กระเทียม ผักชี ขี้หว่าเกลือ น้ำตาล กะทิ เป็นต้น มาเป็นเครื่องผสม โดยหั่นตัดให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ เช่นเดียวกัน สำหรับกะทิจะคั้นเฉพาะน้ำมาผสม วิธีกวนเริ่มตั้งแต่ นำกะทิใบใหญ่ตั้งไฟ มีไม้พายสำหรับคนขนมอาซุร หลังจากตั้งกะทิบนเตา คั้นน้ำกะทิใส่ลงไป คำหรือบดเครื่องแกงหยาบ ๆ ใส่ลงในน้ำกะทิ เมื่อกะทิเดือดใส่อาหารดิบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว คนด้วยไม้พายจนกระทั่งทุกอย่างเปื่อยยุ่ย กวนต่อไปจนเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อแห้งได้ที่แล้วตัดใส่ถาด โรยหน้าด้วยไข่เจียวหั่นบาง ๆ หรืออาจโรยหน้ากุ้ง เนื้อสับมัน ปลาสดมัน ผักชี หอมหั่นฝอย แล้วแต่รสนิยมของท้องถิ่น แล้วตัดเป็นชิ้น ๆ แจกจ่ายกันรับประทาน หมายเหตุ : เนื้อสับมัน ปลาสดมัน คือ ปลาหรือเนื้อวัว ที่คัมเคี้ยวด้วยเครื่องแกงจนแห้ง ใช้ทัพพีขยี้เนื้อเหล่านั้นเป็นผงฝอยแล้วนำไปโรยหน้าขนมอาซุร ถ้าเป็นชนิดหวานมีส่วนผสมเหมือนอาซุรชนิดคาว แต่งใส่เครื่องเทศ และอาหารจำพวกเนื้อ เพิ่มน้ำตาลให้มากขึ้นและไม่ต้องโรยหน้า (เวปไซด์ประเพณีไทยดอทคอม, 13 กันยายน 2554)

ในสถานการณ์เช่นนี้ผู้เขียนมองว่าแม่ก็เหมาะเลือกที่จะทิ้งระยะห่างให้พอเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนทั้งสองชาติพันธุ์ เมื่อเธอได้รับเชิญไปในงานของชาวมลายูมุสลิมเธอพิจารณาแล้วว่าหากเธอไปร่วมทำอาหารก็ไม่ดีแน่เพราะอาหารที่เธอทำนั้นผิดหลักศาสนาอิสลาม หากเธอจัดงานที่บ้านเล่าการเชิญชาวมลายูมุสลิมมาร่วมงานก็หมายความว่าเธอต้องออกแรงเพิ่มขึ้นในการจัดหาคนมาปรุงอาหาร จัดเตรียมภาชนะทุกอย่างที่เหมาะสมกับพวกเขา เพื่อตัดปัญหาความไม่สะดวกยุ่งยากนานาประการเธอจึงเลือกที่จะสร้างระยะห่างในความสัมพันธ์ (ในบริบทเช่นนี้) ขึ้นมา

กรณีของผู้มาใหม่อย่างครูประยูรก็เล่าว่าเขาได้ไปร่วมงานงานพิธีต่างๆ ตามแต่ที่ชาวบ้านจะมาเชิญ “ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมาหาที่โรงเรียนมาบอกงานกินเหนียว งานเข้าสุหนัด งานศพ เราก็ไปร่วมงานไปเป็นแขก คือเค้าให้ความเชื่อถือครู”

ในเรื่องเล่าของครูสัมฤทธิ์เองก็ปรากฏเนื้อหาคล้ายคลึงกันกับเรื่องเล่าของครูท่านอื่น เขาเองก็ได้ไปร่วมงานที่ชาวบ้านจัดขึ้น ทั้งงานศพ งานแต่ง และเข้าสุหนัด เขาเล่าว่าเมื่อจะไปร่วมงานของชาวมลายูมุสลิมเพื่อมิให้เจ้าภาพเกิดความลำบากยุ่งยากใจเราควรจะมีความรู้เป็นพื้นฐานว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เช่นหากไปร่วมพิธีศพ

“เราไปเป็นแขก เราเข้าไปแสดงความเสียใจ แต่พอเขาอาบน้ำศพเสร็จเราจะไปจับต้องศพไม่ได้ นี่เราควรจะรู้เอง เราก็ศึกษาไปก่อน งานแต่งงานเราก็ไปเป็นแขก เขาก็ถามว่าจะใช้มือเปิบหรือใช้ช้อน เราก็บอกว่าขอช้อนสักคัน ก็ไม่มีอะไรเขาก็รับได้”

การไปร่วมประเพณีที่ชาวมลายูมุสลิมจัดขึ้นมีประโยชน์กับตัวครูไทยพุทธหลายประการ เช่น ในแง่ของการเรียนรู้วัฒนธรรมของชนต่างชาติพันธุ์ เรื่องเล่าของแม่ก็เหมาะบอกเราว่าแม้ครูที่เกิดและเติบโตในพื้นที่ก็เชื่อว่าทุกคนจะมีประสบการณ์ด้านนี้มาแต่อ่อนแต่ออกแม่ก็เหมาะยอมรับและรู้สึกดีกับสิ่งที่การเป็นครูได้หยิบยื่น โอกาสเหล่านี้ให้แก่เธอ ส่วนครูประยูร เรื่องเล่าของเขาเผยโลก 2 โลกที่เขาได้พานพบ นั่นทำให้เราได้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม จากในบ้านเกิดเขาเคยเห็นคนไทยมุสลิมมาร่วมงานประเพณีของชาวไทยพุทธ แต่ที่นี้เขาเองได้เข้าไปร่วมเป็นแขกในงานของชาวมลายูมุสลิม เขาจึงได้เข้าใจว่าคนไทยมุสลิมกับชาวมลายูมุสลิมนั้นแม้จะนับถือศาสนาอิสลามเหมือนกันแต่ด้วยความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ก็ทำให้พวกเขามีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งครูประยูรอธิบายว่า “วิถีของเขาเป็นอย่างนั้น วิถีของพวกเขาแตกต่างกัน” และการที่ชาวบ้านมาเชิญให้ไปร่วมงานก็ยังมีความหมายว่าชาวบ้าน

ยอมรับครูเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในกรณีของครูสัมฤทธิ์เขาเองได้ให้แง่คิดกับคนทั่วไปซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชาติพันธุ์ก็เป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้เราวางตัวได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เรียกได้ว่าเป็นการเสริมสร้างทักษะทางวัฒนธรรมนั่นเอง

4.3.6 ไทยมุสลิมกับมลายูมุสลิม

ในประเด็นเรื่องความเป็นไทยมุสลิมกับมลายูมุสลิมนั้นเมื่อก่อนไม่ได้เล่าถึงเรื่องนี้ แต่กรณีศึกษาอีกสองคนได้ให้รายละเอียดที่น่าสนใจ ดังเช่น เรื่องเล่าของครูประยุทธ์ที่ได้เปรียบเทียบชาวไทยมุสลิมในบ้านเกิดของเขา กับชาวมลายูมุสลิมว่ามีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น เรื่องภาษา “คนมุสลิมที่บ้านเราเค้าพูดภาษาบ้านเราไม่พูดยาวี” และการไปร่วมงานประเพณี “คนมุสลิมที่บ้านเรางานคนไทยนี่เค้าก็ไป งานแต่ง งานบวชนี่เค้าไปร่วม มีครัวพุทธครัวมุสลิมแยกกันเลย เค้าพูดว่าเค้ามาช่วยเหลือนะ ไม่ได้มาทำบุญ พอมีงานทอดกฐินไปเรียโรอิสลามเค้าก็ให้มาเป็นร้อยนะ ถ้าเค้าสร้างมัสยิดเราก็ช่วยเค้าเหมือนกัน แต่คนทางโน้นงานคนพุทธนี่เขามาร่วมมีบ้างเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่เค้าบอกว่าไปงานคนไทยบาป ไปงานบวชงานศพนี่ไปไม่ได้บาป ทำบุญกับวัดก็ไม่ได้บาป ก็ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างคนมุสลิมที่พัทลุงกับที่ 3 จังหวัดชายแดน บ้านเราคนไทยพุทธมันจะเยอะกว่าคนไทยพุทธ 70% อิสลาม 30 % แต่พอไปทางโน้น คนพุทธ 20% อิสลาม 80% คือวิถีเค้าเป็นแบบนี้มันอยู่แล้ว วิถีมันคนละอย่าง”

ด้านครูสัมฤทธิ์นั้นเล่าถึงความแตกต่างระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม โดยให้การวิเคราะห์ในเชิงวัฒนธรรมอย่างละเอียดว่า

“ระหว่างคนเชื้อชาติมลายูกับเชื้อชาติไทยต่างกันมาก บุคลิกลักษณะจะต่างกัน เพราะว่ารู้ดีกว่าคนเชื้อชาติไทยด้วยกันจะกลมกลืนกันง่ายกว่าถึงแม้ว่าจะมีศาสนาที่เหมือนกันแต่พอเชื้อชาติต่างกันนี่คนที่เชื้อชาติไทยจะเข้ากับคนไทยได้ดีกว่า มลายูมุสลิมจะมีวัฒนธรรมมลายูอีกอันหนึ่งมาซ้อนทับ มลายูดั้งเดิมอยู่ต่ำได้สุดถูกครอบด้วยวัฒนธรรมทางศาสนาบทบัญญัติแห่งศาสนาแล้วก็วัฒนธรรมไทย 3 ชั้น คราวนี้การหลอมรวมทางบุคลิกภาพคนที่เป็ไทยมุสลิมกับไทยพุทธมันจะง่ายกว่ามลายูมุสลิม พรหมแดนมันไม่ห่างเกินเพราะวัฒนธรรมมลายูมันจะหาย”

ประโยคข้างต้นบอกว่าในประสบการณ์ของผู้เล่า นั้นชาติพันธุ์เป็นสิ่งสำคัญต่อความสัมพันธ์ของผู้คน ดังที่ตัวของครูสัมฤทธิ์มีความรู้สึกกลมกลืนกับชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวมลายูมุสลิม ตั้งแต่เด็กมาครอบครัวของเขาก็ไม่ได้สนิทสนมกับชาวมลายูมุสลิมเขาบอกว่านั้นไม่ได้เป็นเพราะว่าครอบครัวของเขามีอคติแต่มันเกิดจากความแตกต่าง “ไม่มีอคติพ่อแม่ผมนี่ถือเป็นเพื่อนบ้านได้ แต่ไม่อยู่ใกล้ชิด ไม่คลุกคลี เพราะความรู้สึกเรื่องความต่าง เรื่องกินก็ไม่เหมือน เรื่องอะไรก็ไม่เหมือน”

4.3.7 ศาสนาอิสลาม

การอยู่ในพื้นที่ซึ่งชีวิตของผู้คนเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิตด้านศาสนาครูไทยพุทธต่างคนต่างก็ได้ซึมซับเรียนรู้ถึงหลักการของศาสนาอิสลาม และเรื่องนี้ก็ไม่ต่างจากการเรียนรู้ด้านอื่นๆ ที่ขึ้นอยู่กับความสนใจของครูแต่ละคน แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือครูทุกคนต่างตระหนักว่าศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากวิถีชีวิตของชาวมลายูสมกับที่ผู้คนเรียกชื่อชาติพันธุ์ของคนกลุ่มนี้ว่าชาวมลายูมุสลิม

แม่กือเมาะในฐานะคนในพื้นที่ เธอเล่าว่าในวัยเด็กเธอไม่ค่อยรู้เรื่องศาสนาอิสลามเมื่อเธอต้องเข้าไปทำหน้าที่ครูต้องไปสอนหนังสือให้กับชาวมุสลิมนั้นกลับเป็นช่องทางที่ทำให้ผู้สอนต้องกลายเป็นผู้เรียนรู้ แม่กือเมาะกล่าวว่า ชีวิตของคนมลายูแนบสนิทกับศาสนาอิสลามการใช้ชีวิตร่วมกับคนกลุ่มนี้ ทำให้แม่กือเมาะต้องแสวงหาความรู้เรื่องหลักศาสนาอิสลามด้วยเธอบอกว่าการรู้เรื่องพวกนี้

“มันช่วยลดความขัดแย้งได้เพราะเราสู้ชนบธรรมเนียมเค้า สิ่งไหนที่ไม่ถูกต้องเราก็ไม่ทำ เราศึกษา เราอยู่ในพื้นที่ เราเป็นครูเราต้องเตรียมตัว แม่กือเมาะไปขอหนังสือเรื่องมุสลิมมาจากครูบรรจง เราต้องรู้ว่าชีวิตประจำวันเค้าทำอะไรบ้าง มุสลิมนี้ไม่ใช่แค่ไม่กินหมูนะ บทบัญญัติเค้าถึขบเลย อย่างเรื่องการทำอาหารนี้ศาสนาของเค้าสะอาดนะ เค้าต้องล้างต้องอะไร ต้องทำให้ถูกต้อง แม่กือเมาะก็เรียนเรื่องอาหารจากครูผู้หญิงมุสลิม หลักปฏิบัติเค้าเราก็ต้องรู้ ต้องบริจาคซะกาด บริจาคเงินให้คนยากจน ถ้าไปได้ก็ต้องไปทำพิธีฮัจญ์ที่ เมกะห์ และต้องถือศีลอด เวลาสอนเด็กเราก็ต้องสอนมันด้วยว่าเวลาลูกกลับบ้านลูกต้องสลามพ่อแม่ เวลามายู่ที่โรงเรียนลูกต้องสวัสดีครู เด็กก็รู้ว่าเราเข้าใจมันวิถีชีวิตของมัน”

เนื้อหาในเรื่องนี้ถอดความได้ว่า ตัวผู้เล่านั้นเข้าใจว่าวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม นั้นเป็นเรื่องที่ไม่อาจแยกออกจากศาสนาอิสลาม ยกตัวอย่าง เช่น วิธีการปรุงอาหาร หรือการเลือกอาหารการกิน สิ่งใดกินได้สิ่งใดต้องละเว้นล้วนมีบทบัญญัติทางศาสนาวางกรอบไว้แล้วทั้งสิ้น เมื่อครูไทยพุทธต้องอยู่ร่วมกับชาวมลายูมุสลิมในการอยู่ร่วมกันการศึกษาศาสนาอิสลามเบื้องต้นจึงเป็นสิ่งที่ผู้เล่าคิดว่าควรต้องทำ ทั้งเพื่อให้ตนเองได้เรียนรู้วิถีของผู้อื่นและเหตุผลเบื้องหลังนั่นคือเมื่อรู้แล้วก็จะได้ระมัดระวังไม่ทำการใดที่ไปละเมิดต่อความศรัทธาหรือศรัทธาด้านศาสนาของชาวมลายูมุสลิม เมื่อไม่ละเมิดก็ไม่มีความจำเป็นต้องไปสู้ความขัดแย้งหรือความรุนแรงได้

กรณีของครูสัมฤทธิ์ไม่สามารถพูดภาษามลายูถิ่นได้แต่เขาก็มีความเข้าใจในวิถีของชาวมลายูมุสลิม เขากล่าวว่าการทำงานในพื้นที่ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องเข้าใจวัฒนธรรมมลายู “บรรจุใหม่ๆนี้ผมซื้ออัลกุรอานภาคภาษาไทยมาอ่านก่อนมาคั้นคว่า ของอาจารย์วินัย ธรรมกุลแปล ตอนนั้นเป็นภาคแรกผมซื้อมาอ่าน มาตอนหลังก็ตามงาน โน้นงานนี้ พอดีเพื่อนเป็นมุสลิมบางคนเขามีหนังสือมากก็ได้อ่าน ได้เรียนรู้มันก็เกิดการสะสม” เขากล่าวว่าผู้ที่อยากทำความรู้จักกับชาวมุสลิมในเบื้องต้นควรต้องรู้จัก

“หลักการความเป็นอิสลามขั้นพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ อัลกุรอาน ภาคภาษาไทย เพียงแต่เราส่วนใหญ่ถ้าไม่ใช่ของที่เราศรัทธาก็ขี้เกียจอ่าน แต่เรานี้อ่านแล้วนำมาใช้ประโยชน์เพื่อให้รู้ว่าความเป็นมุสลิมมันเกิดจากอะไร ”

การศึกษาเรื่องศาสนาอิสลามของครูสัมฤทธิ์เป็นการศึกษาในระดับที่ลึกกว่าแม่กือแม่่า สิ่งทีแม่กือแม่่าเรียนรู้คือหลักการศาสนาในระดับชีวิตประจำวัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทีเธอจะได้อู่ร่วมกับชาวมลายูมุสลิมได้อย่างกลมกลืน ความรู้เรื่องศาสนาอิสลามของเธอจึงอาจเป็นเพียงการรับรู้ แต่การเรียนรู้ของครูสัมฤทธิ์นั้นเริ่มจากการมองปรากฏการณ์แล้วตั้งคำถามว่าเหตุใดชาวมลายูมุสลิมถึงมีวิถีการปฏิบัติตนเช่นนี้ จากนั้นจึงทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจตัวความคิดที่อยู่เบื้องหลังวิถีอันเคร่งครัดของชาวมลายูมุสลิม

จากเรื่องเล่าของครูทั้งหมดครูประยุทธ์เป็นผู้ที่เล่าถึงเรื่องความรู้ด้านหลักการของศาสนาอิสลามน้อยทีสุด บอกแต่เพียงว่าเมื่อช่วงแรกทีเข้ามาทำงานในพื้นที่ทาง สอบต. ได้จัดเจ้าหน้าที่มาฝึกอบรมให้แก่ครูจากถิ่นอื่นทุกคน ในการอบรมจะให้ความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานด้านวัฒนธรรมอย่างรอบด้าน เพื่อให้ครูสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและไม่เกิดความ

ขัดแย้งกับชุมชน ในกรณีของครูประยูทธ์ การที่เรื่องเล่าของเขาปรากฏเรื่องการรับรู้หลักการอิสลามเพียงเล็กน้อย ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าก็พบว่าเขามีทำให้อึดอัดราวกับว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งที่เขาไม่อยากพูดถึง แต่ในอีกแง่หนึ่งหากวิเคราะห์จากบริบทแวดล้อมรอบตัวเขา ถามว่าเขามีความจำเป็นต้องเรียนรู้หลักการอิสลามหรือไม่ ก็ตอบว่าจำเป็น ถามต่อว่ามีความจำเป็นขั้นไหน เจ้าตัวก็ตอบว่า “ควรรู้หลักการพื้นฐานเพราะการใช้ชีวิตในพื้นที่นี้เขาถือหลักการแสงจืดร่วมสงวนจุดต่าง” การเรียนรู้หลักการพื้นฐานของศาสนาอื่นก็เป็นไปเพื่อป้องกันมิให้เราไปลบหลู่คุณหมื่นความเชื่อความศรัทธาของผู้อื่นนั่นเอง แม้ในเรื่องเล่านี้พบว่าความแตกต่างทางศาสนาเป็นเส้นกั้นผู้คนออกจากกัน แต่ก็ทำให้เห็นว่าเมื่อผู้คนที่แตกต่างต้องมาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มันก็ทำให้พวกเขาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างน้อยที่สุดก็รู้ว่าตนไม่ควรทำสิ่งใด ที่เป็นการละเมิดต่อความเชื่อและความศรัทธาของคนอีกฝ่าย ใจความเพียงแค่นี้เองที่ทำให้ครูไทยพุทธอยู่ร่วมกับชาวมลายูมุสลิมมาได้เนิ่นนาน

4.3.8 ฝ่ายต่อต้านรัฐ

กรณีของเมะกือเมะและครูประยูทธ์นั้นพวกเขาสอนอยู่ในอำเภอเดียวกัน พวกเขาพูดตรงกันว่าเดิมทีพื้นที่นั้นปลอดจากเหตุความรุนแรงทางตรง เมะกือเมะเล่าว่า “แต่ก่อนมันไม่มีหอรอกโจรแบบนี้ มันมีแต่โจรลักวัว ลักเล็กขโมยน้อยบ้าง ถ้าฆ่ากันนี่ก็เรื่องส่วนตัว” ด้านครูประยูทธ์เล่าว่า “แต่นี้แต่ก่อนไม่มีอะไรอยู่กันสบาย” เป็นที่น่าสังเกตว่าน้ำเสียงของเมะกือเมะและครูประยูทธ์นั้นเป็นเสียงที่ราบเรียบ เวลานี้พวกเขาไม่ได้รู้สึกโกรธแค้นชิงชังผู้ต่อต้านรัฐ (ที่ลงมือก่อเหตุความรุนแรงในท้องที่อื่น) พวกเขาไม่พูดไม่อธิบายด้วยซ้ำว่าคนกลุ่มนี้เป็นใคร และต้องการอะไร บอกแต่เพียงว่าในเวลานั้นฝ่ายต่อต้านรัฐยังไม่ได้เข้ามาในชีวิตของพวกเขา ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ครูทั้งสองคนแตกต่างไปจากครูสัมฤทธิ์

ครูสัมฤทธิ์ย้อนอดีตให้ฟังว่า ยุคสมัยที่เขาได้รับหน้าที่ครูนั้น พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนเป็นพื้นที่ซึ่งทางการต้องเฝ้าระวังในเรื่องความมั่นคง

“ตอนนั้นมันก็มีกลุ่มที่ต่อสู้ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกก็คือ กลุ่มของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กลุ่มที่ 2 คือ โจรจีนคอมมิวนิสต์มาลายา (จคม.) กลุ่มที่ 3 คือ ขบวนการแบ่งแยกดินแดน พวกเรานี้จะถูกปลุกกระดมโดยพวก พคท.นี้มากกว่าเพื่อน เคยมีครั้งหนึ่งระดับนำของ พคท.เข้ามาในโรงเรียน เข้ามาถึงก็โฆษณาทางการเมืองแล้วก็ตั้งเอกสารไว้ให้ศึกษา นั่น พคท. แต่ว่า

โจรจีนนี้เวลาพบกันเขาก็จะบอกว่าเขานี้ปฏิวัติมาลาเยนนะที่มาเลเซีย เขาจะอาศัยไทยเป็นฐานที่มั่น ส่วนฟูโลกับบิอาร์เอ็น นี้เขาชัดเจนว่า เขาต่อสู้เพื่อรัฐปัตตานี เขาจับครูปี 17 จับครูเรียกค่าไถ่บ้าง ต่อต้านรัฐบาลบ้าง ก็เริ่มจับครูเผาโรงเรียนนับแต่นั้น”

ชีวิตครูสัมฤทธิ์ในช่วงเริ่มต้น โลกโผนขึ้นเมื่อมีตัวละครฝ่ายบูเข้ามาพัวพัน นั่นคือ ขบวนการโจรก่อการร้าย หรือเรียกอย่างย่อว่า ขจก. คนกลุ่มนี้รับบทโหดโดยการจับครูไปเรียกค่าไถ่และเผาโรงเรียน เป้าหมายของพวกเขาคือ “เขาชัดเจนว่าเขาต่อสู้เพื่อรัฐปัตตานี” การจับกุมตัวครูก็เป็นไปเพื่อการแสดงออกว่าต้องการ “ต่อต้านรัฐบาล” ครูสัมฤทธิ์เองไม่เคยพบเจอคนกลุ่มนี้ซึ่งหน้า ที่เขาได้พบคือใบปลิวที่มีเนื้อหาว่า “เจ้าหน้าที่ไปชมแข่งวิ่งแกแล้วเขาก็แก้แค้นทำนองนั้น แยกชัดเจนว่าไทย-มลายู” เวลานั้นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการก่อเหตุของ ขจก. คือเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างตำรวจและทหารที่ใช้กำลังเข้าต่อกรกันและครูก็เข้าไปอยู่ในวงจรของความรุนแรง “เพราะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ” ครูสัมฤทธิ์ในฐานะสมาชิกกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพครูก็ยืนในฝั่งตรงกันข้ามกับขจก. ไปโดยปริยาย

“เริ่มปี 17 ผมร่วมตั้งแต่ก่อตั้งเลย ก็ร่วมประท้วงใหญ่ที่จังหวัดยะลา แล้วก็ได้ชิมชับบรรยากาศตั้งแต่นั้น เรารวมตัวกันประท้วงเพื่อให้หาทางเอาครูที่ถูกจับกลับมาให้ได้ รัฐเขาก็มองเป็นตัวปัญหา เขามองว่าครูนี้ไปซ้ำเติมสถานการณ์ และทำให้โจรเห็นความสำคัญของการจับตัวครูของการเผาโรงเรียนมากขึ้น เพราะว่าพอไปทำกับครูนี้มันจะเกิดความปั่นป่วนทางสังคมขึ้นทันที เขาว่าเราเข้าไปประท้วงที่ศาลากลางสร้างความเดือดร้อนให้พี่น้องประชาชน”

แม้จะอยู่ในตำแหน่งที่เสี่ยงต่อการปองร้ายครูสัมฤทธิ์ก็ยังมั่นคงในจุดยืนของตนเอง ที่ๆเขายืนนี้ทำให้เขาได้ทราบข้อมูลที่ทำให้ครูอย่างเขาต้องสร้างเกราะป้องกันตัวเองและเพื่อนครูขึ้นมา โดย “เราก็เอาข้อมูลนี้มาคุยกับครูว่าให้ระมัดระวังตัวเองให้มาก เงื่อนงายที่นำไปสู่ความรุนแรงอย่าให้เกิดขึ้นในโรงเรียน เช่นว่า ไปตีเด็ก โดยไม่มีเหตุผล ต้องจำเป็นจริงๆ เท่านั้น แล้วก่อนลงโทษระดับนี้ต้องคุยกับปกครองคุยกับนักเรียนให้เข้าใจ แล้วก็คุยกับสังคมให้ดี อย่าให้เป็นการสร้างเงื่อนงาย ทำให้ครูนี้ต้องระมัดระวังตัวมาก เกือบจะไม่ได้ทำอะไรเลย” การต่อสู้ของครูสัมฤทธิ์และเพื่อนครูนั้นเผยให้เห็นถึงความลึกลับในระบบของรัฐ เมื่อเกิดความรุนแรงขึ้นกับ

ครูโดยฝีมือของฝ่ายผู้มีอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดนที่เห็นข้าราชการของรัฐเป็นศัตรู แทนที่ครูจะได้รับการคุ้มครองจากรัฐ รัฐกลับมองว่าการออกมาเคลื่อนไหวของครูเป็นการซ้ำเติมรัฐไปเสียอีก ครูจึงเปรียบได้กับคนที่อยู่ระหว่างเขาควยป่าบ้าเลือด ไม่ว่าจะขยับไปข้างไหนก็ถูกตีหมัดด้วยคมเขา ครูจึงตกอยู่ในฐานะของผู้ที่ถูกทำร้ายจากอำนาจทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ต่อต้านรัฐ

4.3.9 สายตาที่ชาวมลายูมุสลิมมองคนไทยพุทธ

หัวข้อนี้เป็นการรับฟังเสียงชาวมลายูมุสลิม เรื่องเล่าของชาวมลายูมุสลิมส่วนนี้เผยถึงความทรงจำที่พวกเขามีต่อชาวไทยพุทธบ้านเกิดของตนเอง เสียงจากชาวมลายูมุสลิมเมื่อเล่าถึงบ้านเกิดนั้น พวกเขาจะพูดถึงความสัมพันธ์กับคนต่างชาติพันธุ์เสมอ ดังเช่น งานของศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2551) ที่ทำการศึกษาวีชีวิตของชาวมลายูมุสลิม ศรยุทธกล่าวว่าชาวมลายูมุสลิมที่ปีเะนาแะนั้น “พวกเขาไม่เคยหยุดพูดถึงโบสถ์และโบสถ์ของมุขปาเะ (ขนมต้ม) และมุขปาเะคาเกะ (ข้าวต้มมัด) ที่ได้จากญาติคนสยามและคนจีน” ดังที่อาเยาะห์เย็งเล่าว่า เขามีลูกพี่ลูกน้องเป็นคนสยามกับคนจีนจำนวนมาก อาเยาะห์กับเพื่อนร่วมรุ่นแทบทุกคนมักคุ้นกับการเผาะกระดาดเงินกระดาดทองให้กับบรรพบุรุษในวันเซ็งเม็ง การขึ้นรับหน้าขบวนแห่ชักพระ หรือกระทั่งการนั่งดื่มเหล้าและกินหมูในงานมงคล และอวมงคลของญาติทางสยาม แม้ว่าเขาเหล่านั้นจะนับถือศาสนาอิสลาม

เรื่องราวความใกล้ชิดระหว่างชนสองชาติพันธุ์ยังหาฟังได้จากเสียงสดของชาวมลายูมุสลิม มีผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งเล่าถึงความเป็นเครือญาติข้ามชาติพันธุ์ของครอบครัวเธอกับครอบครัวชาวไทยพุทธในลักษณะที่ใกล้เคียงกับเรื่องเล่าของแมะกือเะมาะ กะนิปานะ (กะนิแปลว่าพี่สาว) หญิงชาวปัตตานีเล่าว่า “แม่มีลูกบุญธรรมเป็นคนไทยพุทธด้วย เราไปมาหาสู่กันตลอด บ้านเราได้กินอะไรที่บ้านเค้าก็จะได้กินด้วยพวกลองกองในสวนนี่ก็เอาไปให้เค้าตลอด บางทีเค้าก็มากินมานอนที่บ้านเรา เรายังไปนอนที่บ้านเค้าเหมือนกัน เรายังรักเค้าเหมือนเป็นพี่คนหนึ่งของเรา”

ในขณะที่ชาวมลายูมุสลิมบางคนก็เล่าถึงชีวิตที่ยากลำบากของตน เช่น กะนิอาเยาะห์เล่าว่า “บ้านเกิดของกะเป็นหมู่บ้านของคนมุสลิม คนเค้าก็ทำสวนยาง ทำสวนผลไม้ กะเป็นลูกที่กำพร้าพ่อแม่เราตายหมดตั้งแต่เรายังเล็ก กะอยู่กับลุงกับป้าเค้าก็ส่งให้เรียนนะ แต่กะก็เรียนได้แค่ป.4 เพราะกะไม่มีเงิน สมัยนั้นเงินหายาก”

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้เห็นว่า ในเรื่องเล่าบางเรื่องก็มีพื้นที่ให้คนต่างชาติพันธุ์อย่างชาวไทยพุทธได้หยัคดีน และอาจเพราะความเชื่อมโยงทางด้านพื้นที่ทำให้เรื่องเล่า

ของชาวมลายูมุสลิม ไปคล้ายกับเรื่องเล่าของเมะกือเมาะ ทั้งเรื่องความยากจน การขาดโอกาสทางการศึกษา การทำมาหากินของผู้คนที่ดำรงชีพด้วยทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้และเรื่องความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เกิดทั้งจากการแต่งงานข้าม ชาติพันธุ์และความเอื้อเพื่อเอื้ออาทรความรักใคร่สนิทสนมที่ทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกว่าเขาเป็นญาติกันจริงๆ

นอกจากนี้ชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลล้วนผ่านการเป็นนักเรียนในโรงเรียนของรัฐมาแล้วทุกคน พวกเขาจึงมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับครูของตน กะนิอาเล่าว่า

“ครูไทยพุทธก็ไปมาหาสู่ที่บ้านตลอด สมัยก่อนที่โรงเรียนนี้มีแต่ครูไทยพุทธ เขาก็มาเยี่ยมมาคุยกับชาวบ้าน ครูนี้พอตอนเรียนเลขก็ชอบเอาของกะไปเป็นตัวอย่างให้เพื่อนๆ ดู ก็เป็นอย่างนี้ตลอดจนจบป. 4 กับครูนี้เรารักนะ เขาสอนให้เราวิชาสอนให้เราพูดไทยได้”

ด้านบูกะหนุ่มชาวปัตตานีเล่าว่า “เราเข้าไปเรียนในเมือง แต่ก็รู้จักครูไทยพุทธแถวบ้านนะ ตอนนั้นเราเป็นเด็กเขายังมาหัดกะเงาะนาย (พูดภาษามลายูถิ่นปัตตานี) กับเราเลย พูดถึงครูของเราที่โรงเรียนก็เป็นครูไทยพุทธอีก สมัยก่อนคนมุสลิมไม่ค่อยได้เป็นครูกันหรอก เราก็ให้ความนับถือครูมาโดยตลอดก็เคารพเค้าในฐานะครู มันเป็นความรู้สึกที่แตกต่างกันกับความรู้สึกเคารพที่เรามีให้พระเจ้า เราเองก็เข้าร่วมพิธีไหว้ครูซึ่งก็ต่างกับคนมุสลิมที่เคร่งครัดเค้าจะไม่ร่วมพิธีนี้เลย”

ส่วนกะนิอาจึงเล่าว่า “ครูไทยพุทธในสมัยก่อนนั้นเค้าเป็นที่เคารพของชาวบ้านนะ ตอนเย็นๆ เค้าก็ไปเยี่ยมเยียนตามบ้านชาวบ้าน ไปพูดคุยบ้าง ไปซื้อปลาบ้าง ครูพูดอะไรเค้าก็ให้ความเชื่อถือ” ด้านครูมาเลเล่าว่า ครูชาวไทยพุทธในแถวบ้านของเธอนั้น “ก็เห็นครูเค้าพูดภาษายาวีได้ทุกคนนะ เค้าหัดพูดกับเพื่อนครูบ้างเพื่อนบ้านบ้าง ก็เห็นเค้าเข้ากับชุมชนได้ดี”

เรื่องเล่าของชาวมลายูมุสลิมเปิดเผยมุมมองที่พวกเขามีต่อครูไทยพุทธ ในสายตาทุกคู่ของบรรดาผู้เล่าล้วนให้ความชื่นชมนับถือครูไทยพุทธในฐานะที่เป็นผู้ให้ความรู้ให้ความปรารถนาดีและการปฏิบัติดีแก่พวกเขาและคนในชุมชน ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้เล่าเห็นว่าชุมชนให้การต้อนรับครูเป็นอย่างดีและตัวครูก็ตอบรับไมตรีนั้น ในสายตาของพวกเขา การที่ครูไทยพุทธฝึกพูดภาษามลายูถิ่นปัตตานีหรือการที่ครูเข้าไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านร้านถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นตัวช่วยให้ครูกับชาวบ้านมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ส่วนการที่ครูสอนภาษาไทยหรือความรู้อื่นๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนนั้น พวกเขาเองไม่รู้สึกรู้สาคู่ด้านและมีความต้องการจะเรียนรู้ ในเรื่องพิธีกรรม เช่น การไหว้ครู หรือสวดมนต์ไหว้พระหน้าเสาธง ชาวมลายูมุสลิม (จากต่างที่ต่างถิ่น) ก็มีเคยถูก

บังคับให้ทำ แต่พวกเขา ก็ได้รับรู้และเรียนรู้เรื่องเหล่านี้ผ่านการกระทำของเพื่อนนักเรียนชาวพุทธ ดังที่กรณีศึกษาคนหนึ่งเล่าว่า “คนอื่นสวดมนต์เราก็สงบนิ่ง แต่ที่เพื่อนสวดเราก็จำได้ วันไหว้ครูเราก็ไม่ได้ไหว้แต่เราเอาดอกไม้ไปมอบให้ครู” ส่วนในเรื่องปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์นั้นใน เรื่องเล่าของชาวมลายูมุสลิมปรากฏแต่เพียงว่าพวกเขามีชาติพันธุ์แตกต่างกับครูไทยพุทธ แต่พวกเขาก็เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และพวกเขาอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงทางตรงต่อกัน

4.4 สรุป

ในเรื่องพื้นเพชีวิตประสบการณ์ของครูไทยพุทธแต่ละคนนั้นครูทุกคนมีเรื่องเล่าที่มีลักษณะเฉพาะ ของตน แม้ในกรณีที่พวกเขาเป็นคนในอาณาบริเวณเดียวกัน ชนชั้นเดียวกัน การศึกษาเท่ากัน เรื่องเล่าของครูแต่ละคนก็ยังต่างกันอยู่ดี เช่นเมื่อพูดถึงการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมมลายูมุสลิม ครูที่เกิดในพื้นที่บางคนที่พูดภาษามลายูถิ่นได้ดี และมีกรณีที่ไม่สามารถพูดได้ซึ่งก็คิดไปจากความคาดหมายของคนทั่วไป

นอกจากนี้กรณีของครูคนหนึ่งที่มาอยู่ในพื้นที่ถึง 19 ปี ยังเป็นเครื่องยืนยันว่ามีครูได้จำนวนหนึ่งซึ่งมีพื้นเพเป็น “คนที่อื่น” แต่มีความตั้งใจในการลงหลักปักฐานใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ คนอย่างครูคนนี้สร้างข้อถกเถียงกับเรื่องเล่าหลักที่เผยแพร่ในสังคมว่า ครูได้ที่ย้ายออกมานั้นเหตุเพราะเป็นคนท้องถิ่นและเข้าไปเพียงชั่วคราวเพื่อหวังรับตำแหน่ง

ส่วนประเด็นที่ว่าครูจะผสมกลมกลืนหรือเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้คนใน 3 จังหวัดชายแดนหรือไม่นั้น หากพิจารณาจากการไปร่วมประเพณีพิธีกรรมก็พบว่า แม้แต่ครูที่เกิดและเติบโตในท้องถิ่นก็เชื่อว่าจะคุ้นเคยกับเรื่องเหล่านี้มาแต่เล็ก เมื่อเป็นครูแล้วจึงได้มีโอกาสไปร่วมงานเพราะชาวบ้านมาเชื่อเชิญไปเป็นแขก และการไปร่วมงานนั้นก็เท่ากับการแสดงว่าครูเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ข้อนี้เป็นสิ่งบ่งชี้ว่าเมื่อครูต้องไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมพหุลักษณะนั้น การมีทักษะทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องจำเป็นยิ่ง ทักษะทางวัฒนธรรมที่ว่านี้คือการเปิดใจที่จะเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั่นเอง

เรื่องเล่าในช่วงก่อนเกิดความรุนแรงเผยถึงประสบการณ์ชีวิตครูไทยพุทธในด้านบวกเสียเป็นส่วนใหญ่ เรื่องเล่าของครูแต่ละคนแสดงความสัมพันธ์และสายตาที่พวกเขามีต่อชาวมลายูมุสลิมในระดับที่แตกต่างกันออกไป ในเรื่องเล่าของมะเกือเกาะเป็นเรื่องราวที่ให้รายละเอียดถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเธอกับชาวมลายูมุสลิมมากที่สุด ประสบการณ์ในวัยเด็ก (การล้อเลียนระหว่างเด็กต่างชาติพันธุ์) เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้มะเกือเกาะตระหนักได้ว่าตัวเธอที่มีความแตกต่างกับชาวมลายูมุสลิม แต่ความต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาก็เชื่อว่าจะไม่ห้ำหั่น

มิตรของผู้คนที่หิบบินน้ำใจให้แกกันได้ ด้วยความที่เธอมีญาติเป็นชาวมลายูมุสลิมเป็นเหตุผล
หนึ่งที่ทำให้เนื้อหาในเรื่องเล่าของเธอแสดงความใกล้ชิดต่อชาวมลายูมุสลิมมากกว่าคนอื่น

นอกจากนี้การเป็นครูก็เปิดโอกาสให้เธอได้รู้จักชาวมลายูมุสลิมมากขึ้น ทั้งจากการ
ได้ไปร่วมประเพณีต่างๆ และการสัมผัสผู้คน ความสัมพันธ์ที่เธอมีต่อชาวมลายูมุสลิมนั้น เป็นไป
ในลักษณะที่กลมกลืนเป็นมิตรและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เมะก็เอะบอกว่านั้นเป็นเพราะเธอ
เข้าใจชุมชน และเหตุผลที่ทำให้เธอเข้าใจชาวบ้านและปฏิบัติกับพวกเขาอย่างดีนั้น ก็เพราะทั้ง
เธอและชาวบ้านต่างก็เป็นคนยากจนเหมือนกัน ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์กับลูกศิษย์นั้น เธอ
เข้าถึงและเข้าใจความต้องการของเด็ก ก็เพราะเธอเคยเป็นเด็กยากจนมาก่อน และเธอเป็นครู
ผู้หญิงที่สามารถให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก ไม่ต่างจากรักที่แม่มีให้กับลูก ในส่วนของ
เพื่อนร่วมงานนั้น เมะก็เอะบอว่าตนเองไว้ในฐานะเพื่อนรุ่นพี่ ที่สามารถให้คำปรึกษาและเก็บ
ความลับได้ เธอจึงได้รับมิตรจากเพื่อนชาวมลายูมุสลิมหลายคน ช่างผู้นำทางศาสนา เธอก็วาง
เขาไว้ในตำแหน่งที่เหมาะสม เมื่อชาวบ้านนับถือเขา เธอก็ให้เกียรติเขาเช่นกัน เป็นเรื่องน่ายินดี
ของเมะก็เอะบอว่า ที่มิตรซึ่งเธอมีให้กับชาวมลายูมุสลิมนั้น ล้วนได้รับการตอบแทนกลับมาเป็น
น้ำใจที่สร้างความชุ่มชื้นใจนัก เธอเล่าอย่างภาคภูมิใจว่า ทั้งชีวิตของการเป็นครูเธอ เธอไม่เคยมี
ปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้าน “ไม่เคยมีสักครั้งที่ชาวบ้านต้องไปโรงเรียนเพราะเมะก็เอะบอว่า” นี่คือการยืนยัน
ถึงความสัมพันธ์อันสวยงามที่เธอและชาวมลายูมุสลิมมีให้กัน

เรื่องเล่าของครูประยูรผู้มาจากถิ่นอื่น เป็นเรื่องเล่าที่แสดงถึงช่องว่างระหว่างผู้คนที่
ที่มีความแตกต่างกันมากที่สุด แม้ว่าเขาเคยมีประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับชาวไทยมุสลิมใน
บ้านเกิด ซึ่งตัวเขากับคนกลุ่มนี้มีความใกล้ชิดกัน จน “แยกไม่ออกว่านับถือคนละศาสนา” แต่
เมื่อครูประยูรมาอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดน เขากลับรู้สึกว่าเขาเองเป็นคนส่วนน้อยในพื้นที่
ความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้น เพราะเขาเห็นถึงความแตกต่างระหว่างตนเองกับชาวมลายูมุสลิม ทำให้
การแบ่งเขาแบ่งเราทำงานอย่างอด โนมัต ในพื้นที่นี้ครูประยูรก็มีโอกาสได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียม
ประเพณี และรู้จักผู้คนที่มีความแตกต่างไปจากถิ่นฐานบ้านเกิดของตน เขารู้สึกว่าชาว
มลายูมุสลิมมีความยึดหยุ่นทางวัฒนธรรมน้อยกว่าชาวไทยมุสลิมที่บ้านเขา เพราะคนกลุ่มหลังใช้
ภาษาไทยและมักไปร่วมงานประเพณีที่คนไทยพุทธจัดขึ้นมิได้ขาด แต่คนกลุ่มแรกโดยมาก
ปฏิเสธการไปร่วมงาน เพราะเห็นเป็นการขัดกับหลักศาสนา อีกทั้งชาวมลายูมุสลิมยังมีภาษาเป็น
ของตนเอง อุดลักษณะของความเป็นมลายูมุสลิมที่เข้มแข็งกระทบต่อตัวคนต่างถิ่น ทำให้เขาอยาก
รักษาอัตลักษณ์ของตนขึ้นมา เขาจึงเลือกไม่ฝึกพูดภาษามลายูถิ่น ทั้งที่อยู่ไปนานวันเขาก็สามารถ
ฟังภาษานี้ได้

ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจและเข้าถึงจิตใจของผู้คน การพูดภาษาเดียวกันทำให้พรมแดนระหว่างคนที่แตกต่างกัน เขยิบเข้ามาใกล้กันมากขึ้น การที่ผู้เล่ากล่าวว่าคุณไม่พูดภาษาวิเพราะมีอคตินั้น เป็นสิ่งน่าสนใจว่าตัวอคติที่ผู้เล่ากล่าวถึงนี้มีมันก่อรูปขึ้นมาได้อย่างไร ข้อมูลแวดล้อมจากเรื่องเล่าที่มีอยู่ในขณะนี้พูดได้เพียงว่า สภาพแวดล้อมรอบตัวผู้เล่าเต็มไปด้วยผู้ที่พูดภาษามลายูถิ่น ถึงคราวประชุมผู้ปกครองก็ปรากฏว่าต้องใช้ภาษามลายูมุสลิมในการสื่อสาร เมื่อผู้เล่าไม่พูดภาษามลายูถิ่นจึงแก้ปัญหาโดยให้ครูมลายูมุสลิมทำหน้าที่ล่ามคอยแปลภาษา สำหรับตัวผู้เล่าแล้วเขาให้ความสำคัญกับภาษาไทยในฐานะที่เป็นภาษาประจำชาติ ภาษาจึงเป็นเครื่องแสดงออกของความเป็นชาติและอำนาจของชาติด้วย เหตุนี้จึงพิจารณาได้ว่าตัวอคติของผู้เล่านี้เกิดจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนา ทั้งนี้ด้วยความที่ผู้เล่าเป็นคนไทยพุทธเหมือนคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่กลับมีสภาพเป็นคนส่วนน้อยในพื้นที่ แรงขับนี้ผลักดันให้ผู้เล่าพยายามแสดงอัตลักษณ์ของตนเองออกมา อย่างน้อยก็ทางด้านภาษา ยิ่งเมื่อผู้เล่าเป็นบุคลากรของรัฐ เป็นพ่อพิมพ์ของชาติซึ่งรัฐมักย้ำเตือนอยู่เสมอว่าครูใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีหน้าที่สำคัญต้องทำให้คนท้องถิ่นพูดภาษาไทยให้ได้ (เพื่อความสะดวกในเวลาที่ต้องมาติดต่อกับทางราชการ หรือเพื่อประสงค์ใดก็ได้แล้วแต่) ทำให้ผู้เล่ามีเหตุผลอันชอบธรรมยิ่งขึ้น ในการที่จะอธิบายแก่ตนเองและสังคมได้ว่าทำไมตนจึงไม่พูดภาษามลายูถิ่น

อย่างไรก็ดีการใช้ชีวิตในพื้นที่นี้นานถึง 19 ปี ก็เป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันว่าตัวเขาสามารถอยู่ร่วมกับคนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาได้ แม้ว่าจะอยู่อย่างมีช่องว่างระหว่างกันก็ตามที แต่ท่ามกลางช่องว่างนั้นยังมีหนทางให้เขาเดินร่วมไปกับชาวมลายูมุสลิมได้ ตัวอย่างเช่น ครูประยูรค์ตอบรับ ไมตรีที่ชาวบ้านเชิญไปร่วมงานประเพณีทั้งงานแต่ง งานเข้าสู่หนัด งานกินน้ำชา โดยเขาให้เหตุผลว่า “ชาวบ้านเขามาเชิญเพราะเขานับถือครู”

กรณีสุดท้าย ครูสัมฤทธิ์ เรื่องเล่าของเขาแสดงความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับชาวมลายูมุสลิม โดยมีความรู้สึกแบ่งแยกเจืออยู่ไม่มากนัก เขามาจากพื้นฐานครอบครัวที่จัดวางผู้คนที่แตกต่างทางชาติพันธุ์เอาไว้ในลักษณะต่างคนต่างอยู่อย่างไม่เป็นศัตรูกัน แต่ตัวเขาเองสามารถขยับระดับความสัมพันธ์ให้ตนกับชาวมลายูมุสลิมได้เป็นมิตรกัน นั่นอาจเป็นเพราะเขามีพื้นที่ให้ต้องสัมพันธ์กับคนมลายูมุสลิมอยู่มาก ทั้งการที่พวกเขาได้เป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนเดียวกัน และการที่เขาได้เป็นครูในชุมชนมลายูมุสลิม ลักษณะเฉพาะของครูสัมฤทธิ์นั้นเป็นผู้ที่ไม่ชอบแก้ปัญหาด้วยวิธีการหลบเลี่ยงให้ปัญหาผ่านพ้นไป ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งเขาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนชาวมลายูมุสลิมในเรื่องศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้คนมักหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกัน เพราะเกรงจะเกิดความขัดแย้ง ตัวครูสัมฤทธิ์นั้นคิดต่างออกไป เขาเห็นว่าความขัดแย้งนั้นไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความโกรธเคืองกัน หรือการใช้ความรุนแรงต่อกัน หากต่างฝ่ายต่างให้ความเคารพกันและไม่

หลบหลู่ความคิดความเชื่อของผู้อื่น นั่นเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เขามีชีวิตที่เป็นสุขแม้ต้องอยู่ท่ามกลางผู้คนที่แตกต่างกันออกไปจากตนเอง

เรื่องเล่าจากปากคำของครูไทยพุทธในวันที่ความรุนแรงยังไม่มาเยือนปีตตานี เป็นช่วงชีวิตที่พวกเขาเล่าว่าตนได้อยู่ในพื้นที่อย่างมีความสุข เป็นวันคืนที่ความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาไม่ใช่ปัญหาใหญ่ในสายตาและประสบการณ์ของพวกเขา กรณีศึกษาทั้งหมดนี้ได้ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนในสังคม พหุวัฒนธรรม พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของผู้คนในสังคมนี้ สังคมที่มีพรมแดนมากมายให้ผู้คนที่ก้าวข้ามไปมาหาสู่กัน พวกเขาเชื่อว่าภาษา ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ทำให้ผู้คนผิดแผกแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรเสียความแตกต่างก็ไม่ใช่อุปสรรคที่สามารถปิดกั้นผู้คนได้อย่างเบ็ดเสร็จ ผู้คนที่แตกต่างกันกลับกลายมาเป็นญาติ เป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ใช้ทรัพยากรใช้พื้นที่หลายอย่างร่วมกัน บ้างนับถือกันเป็นครู บ้างรักกันเพื่อนสนิท บางเห็นเป็นมิตรที่เมื่อหายหน้าไปก็ต้องถามหา สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะการเคารพในวิถีของผู้อื่น ซึ่งเป็นคั้งใบผ่านแดนเป็นคั้งตัวใบพิเศษที่ทำให้ผู้คนที่แตกต่างหลากหลายสามารถเดินทางร่วมกัน ไปบนถนนที่ชื่อว่า สังคมพหุลักษณะ

ฟังจากเรื่องเล่าในบทนี้ ทำให้เห็นว่าชีวิตความเป็นครูของตัวละครเหล่านี้มีแง่มุมที่น่าชื่นชม เรียกได้ว่าเป็นชีวิตแม่พิมพ์ของชาติในอุดมคติของใครหลายคน ครูที่รักและทุ่มเทให้กับการสอนเด็กๆ มีกุศโลบายในการสอนและการอยู่ร่วมกับชุมชน ครูที่เป็นมากกว่าผู้สอน หนังสือ ครูผู้เป็นที่พึ่งพาเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้าน ครูที่มีความตั้งใจที่จะทำให้โรงเรียนเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน ครูที่ข้ามพรมแดนด้านต่างๆ ทั้งภาษา ศาสนา และประเพณีพิธีกรรมเพื่อทำตนให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน แต่ในเมื่อทุกชีวิตในชุมชนไม่ได้ถูกแช่แข็ง ในเมื่อครูเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แน่ละ! ครูก็ต้องได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนด้วยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่กล่าวถึงนี้ คือ “กระแสปฏิวัติวัฒนธรรมอิสลาม” และเหตุความรุนแรงระลอกปีพ.ศ. 2547 ซึ่งครูไทยพุทธจะได้เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตของพวกเขา ณ ห้วงเวลาดังกล่าวในบทต่อไป